alfa

KÍSÉRTETHAJÓ

LYUK AZ ÉGEN

MÉLYÉPÍTŐ MŰVÉSZ

VÁR ÉS KIRÁLY

ASTERIX

HAT HÚR CSODÁJA

FORRÓ KAMÉLIA

MÉGIS FARMER

MEG-FAGYOTT PILLANAT

A DONGÓK BARÁTJA

UJJÉ...!

BAGIRA MEGSZÓLAL

CSALÁN-VÉDELEM

INDUKCIÓ

ABEBE

1988. JÚNIUS
ÁRA: 26,— Ft

Ifjúsági Magazin junior
alfa
X. ÉVFOLYAM 3. SZÁM
A NEMZETKÖZI ÚJSÁGÍRÓ SZERVEZET MAGAZINJA TÍZEN TÚLIAKNAK
Megjelenik minden második hónapban, az Interpress Magazin mellékleteként
Főszerkesztő: IVANICS ISTVÁN
Főszerkesztő-helyettes: DÁVID CSABA
Szerkesztőség: Budapest II., Rózsahegy utca 3/B 1024 Telefon: 153-883 Postacím: Budapest, 1525, Pf. 46
INTERPRESS
Kiadja a Nemzetközi Újságíró Szervezet Interpress Kiadó, Nyomda és Reklám Vállalata, Budapest II., Mihályfi Ernő utca 14. 1022 Telefon: 350-945
Felelős kiadó: DR. POLLÁK MIKLÓS vezérigazgató
88.0224
Athenaeum Nyomda, Budapest rotációs mélynyomás
Felelős vezető: SZLÁVIK ANDRÁS vezérigazgató
Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a hírlapkézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR), Budapest XIII., Lehel u. 10/A 1900 – közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a HELIR 215-96162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj 1 évre: 180,— Ft, ½ évre: 90,— Ft, egyes szám ára: 30,— Ft. Megjelenik: kéthavonként. Külföldiek részére előfizethető az Interpress Kiadó, Nyomda és Reklám Vállalatánál, 1022 Budapest, Mihályfi Ernő u. 14. Előfizetési díja: US $ 11,— egy évre, mely összeg átutalható a Magyar Nemzeti Banknál vezetett BC—401—6306—144—01 sz. számlára.
HU ISSN: 0138—9351
Lapterv: Gálócsi Ágnes
A lapban megjelenő színes reprodukciókat Kresz Albert készítette
Fotók és illusztrációk: National Geographic World (4–5. és 36–37. old.), Bunte (6–7., 18–19. és 22. old.), P. M. (20–21. old.), National Geographic (38–39. old.), valamint a szerkesztőség archívumából.

LYUK AZ ÉGEN I. RÉSZ

Csodálatos nyári nap, minden csupa sugárzás. Az ég kéken ragyog. Valóban olyan szép tiszta ez az ég? Sajnos, nem olyan mint volt akár egy évszázada…

A légkörben végbemenő változásokat észlelni nehezen tudjuk. Persze, némi fogalmat alkothatunk a helyzet alakulásáról, ha egy magaslatról szemléljük egy város légterét. Sárgásbarna fátyol lebeg a nagyvárosok fölött. Olyan köd- és füstharang, amely egyre jobban terjeszkedik. Az autók kipufogó gázai, az elégetett szén és kőolaj, a különböző ipari gázok elfátyolozzák a napot és létrehoznak egy olyan kémiai „levest", amely a levegőt tökéletesen szennyezetté teszi. Ezt a szennyezett levegőt vagyunk kénytelenek belélegezni. Ennek a vegyi levesnek van egy nagyon mérgező összetevője is: az ózon. Az oxigén háromatomos, mérgező változata a fény hatására készül a természet boszorkánykonyhájában. A kutatók úgy vélik, hogy az egyre ijesztőbb méreteket öltő erdőpusztulásban is része van az ózonnak. Az ózon ugyanis gátolja a fotoszintézist, vagyis a növények anyagcseréjét. A növények levelei így szerzik meg a fontos szénhidrátokat, és a szén-dioxid bevitele után az állati és emberi életnek oly fontos oxigént termelik.

(Lásd 1988. áprilisi számunk Tavasz van! című cikkét.)

Az ózon természetes körülmények között a bennünket körülvevő rétegekben úgyszólván alig fordul elő. A levegő összetételében az ózon részaránya mindössze egy százezred százalék, míg a nitrogén aránya 78,1, az oxigéné pedig 20,9 százalék, az argon nevű nemesgázé pedig 0,9. Ha azonban füstköd, szmog keletkezik, akkor a levegőben lévő ózon mennyisége megnövekszik, sokszor elérheti azt a határt, amelyen fölül már kifejezetten káros az egészségre.

Ha igen nagy magasságokba emelkedünk, oda, ahol az időjárási zónák már megszűnnek létezni, egészen másfajta, természetes ózont találunk, nagy tömegben. Emelkedésünk közben tizenegy kilométer magasan érjük el a troposzférát. Ezt az úgynevezett felhőövet elhagyva kerülünk a sztratoszférába. Ez a réteg körülbelül 50 kilométer vastag, és igen fontos szerepe van a földi élet szempontjából. Furcsa és ellentmondásosnak tűnő jelenség, hogy ebben az övezetben a hőmérséklet megint emelkedik. Amikor az ember nagy magasságban repül, úgy tízezer méter környékén a pilótafülkében a kapitány be szokta mondani: kedves utasok, odakint a hőmérséklet –50 °C. Ha viszont följebb megyünk, a sztratoszférában ismét plusz

öt fok a hőmérséklet. Hatalmas emelkedés ez, amelynek okait már meglehetősen jól ismerjük.

Egy vegyi reaktor dolgozik itt, amelynek hőenergiáját a napfény szolgáltatja. A szünet nélkül végbemenő láncreakció közben mindig új és új kémiai kötések jönnek létre, amelyek egy idő múlva ismét felbomlanak. E folyamatok közepette évente a Föld felső légkörében több mint 100 milliárd tonna ózon keletkezik. Ennek a legnagyobb része 20 és 25 kilométer között, vagyis a sztratoszféra középső táján helyezkedik el. Nem túlzottan vastag réteg ahhoz képest, hogy milyen óriási szerepe van a földi élet megtartásában. Ugyanis ózonpajzs nélkül egyáltalán nem lehetne élet ezen a bolygón. Ez tehát az ózonnak nevezett háromatomos oxigén másik arca.

Hogy az ózon szerepének ezt, a pozitív oldalát is megérthessük, föl kell tennünk egy kérdést: hogyan jön létre az ózon a nagy magasságokban? A napfény egyik összetevője, a rövidhullámú ultraibolya sugárzás a kétatomos oxigént kettéhasítja. A napsugárzás a kétatomos oxigén mindkét atomját olyan erőteljes mozgásba hozza, amelynek ellenében az összetartó erők már nem elégségesek, s így az oxigénmolekula két önálló oxigénatomra bomlik fel. A sztratoszférában a hőmérséklet azért emelkedik, mert a napsugárzás összetevői, vagyis az ultraibolya sugárzás és a látható fénytartomány egy része elnyelődik ebben az övezetben.

A magányos oxigénmolekula nem marad „egyedül": legkönnyebben kétatomos oxigénre bukkanhat, hiszen ebből rengeteg van az atmoszféra felső rétegében. Máris létrejött a háromatomos molekulaszerkezet, vagyis az ózon.

Az ózonképződéshez tehát rövidhullámú ultraibolya sugárzás szükséges. Leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy az oxigén–ózon körforgás az életre veszélyes ultraibolya sugárzást hővé alakítja át.

A napsugárzás, amely az „ózonreaktor" hajtóerejét jelenti, egyszer erősebb, máskor gyöngébb. Csökken a Földet védő ózonréteg termelődőképessége például olyankor, amikor vulkánok törnek ki bolygónkon. A vulkáni por és hamu ugyanis a felsőbb légrétegekbe kerülve megzavarja az ottani mechanizmusokat, és ennek észrevehető következményei vannak az ózonpajzs vastagságára. A Napból érkező energiasugarak ugyanis a porrétegről visszaverődnek a világmindenségbe, és nem tudják elvégezni munkájukat. A pajzs tehát nem állandó. 1985-ben a sztratoszféra ózontartalma a Déli-sark fölött az 1979-ben megfigyelt értéknek mindössze a felét tette ki. A műholdakról éveken át kapott eredményeket vizsgálva kiderült, hogy az elmúlt években az Antarktisz fölött az ózon koncentrációja folyamatosan csökkent, és bizonyos területen teljesen elvékonyodott. A kutatók között elszabadult a pokol: hová lett a hiányzó ózon?

A viták egyre hevesebbek, abban viszont mindenki egyetért az egész tudományos világban, hogy a különös és szokatlan jelenségnek mindenképpen a mélyére kell hatolni. Tény, hogy 1975 óta lyuk észlelhető a Déli-sark fölött az ózonpajzson, és ez 1985-ig állandóan növekedett.

(Befejezés az augusztusi számban)

KÍSÉRTETHAJÓ

Száguld a viharban. Kormányánál mereven előrebámul a kapitány, őszes vagy vöröses haja lobog a szélben. Néha a legénység többi tagja is látszik, amint valamilyen tevékenység közben kísértetté merevültek. De az is lehet, hogy mozognak, végzik a matrózok megszokott munkáit: megfeszítik a szélszarvköteleket, kibontják a főárboc nagyvitorláját, macska ügyességével másznak föl a csarnak létráján.

Amit azonban a leggyakrabban művelnek, az igazán kísértetekhez illik: rémületes kacagásuk süvít a hullámok hátán, aki hallja, megborzad belé, keresztet vet, hiszen rosszat jelent a velük való találkozás.

A kísértethajó legalább olyan régóta rémíti a partok lakóit és a hajósnépet, mint a fehéren suhanó szellemek a temetőkben vagy a sötét várak kísértetei. Néha egészen tudományos színezetet öltenek, különösen manapság, amikor már nem lehet „csak úgy" előjönni valamiféle kísértetmesével. A mai ember tudja, hogy nincsenek kísértetek, mert a mai ember számítógéppel játszik és videószalagokat gyűjt. A mai ember tehát csak akkor hiszi a kísértethajók létét, ha az a Bermuda-háromszögben észlelhető.

Régen egyszerűbb volt. Jókai Mór a Balaton partján lejegyezte egy ilyen magyar kísértethajó történetét, amely valódi kísértethajóhoz illendően mindig nagy vihar idején jelenik meg. A halászcsónak óriási sebességgel száguld a hullámok hátán, pedig nem hajtja sem vitorla, sem evező. A kis hajóban kísértethalász ül mereven, a haja, bajusza, szakálla egyik oldalról sötét színű, a másik oldalt hófehér. Az egyik monda szerint annak a tihanyi halásznak a szelleme, aki réges-régen a húsvét vasárnapi szentmisét zavarta meg azzal, hogy berohant a templomba és elkiáltotta magát: jön a garda! A jámbor nép pedig csapot-papot otthagyott, hajókra szálltak, hogy az ívásra sereglő gardát halásszák, de a fél falu ottveszett a hirtelen lezúduló, rémes viharban.

Akad persze a világszerte szállingózó, sok száz kísértethajó között valódi is. Ilyen például az a spanyol háromárbocos, amely 1595 áprilisában indult el a perui Callao kikötőjéből. Kapitányát híres felfedezőként ismeri a történelem: Alvaro Mendaña de Neira volt az, aki majd harminc évvel korábban, 1567-ben felfedezte a Salamon-szigeteket, Új-Guineától keletre, a Csendes-óceán közepén. Mulatságosnak tűnik, de nem csupán „kísértethistória", hanem valóság, hogy ezután kétszáz évig senki sem találta ezt a kis szigetcsoportot. Ő maga sem...

Az említett 1595-ös évben négy hajóval indult el, a hajókon jövendő telepesek, családostul. Céljuk az volt, hogy a Salamon-szigeteken alapítsanak új spanyol gyarmatot. Mendaña kapitány felesége ugyancsak jelen volt a vezérhajó fedélzetén. Csakhogy kevés olyan rémületes teremtést látott a tenger, mint Doña Isabelát (ejtsd: donya iszabela). Egyébként sem kezdődött sikeresen az utazás. Szeptember elején a hajók sűrű ködbe kerültek, s mire ez feloszlott, az egyik eltűnt, sohasem tudták meg, mi történt vele. Amikor végre a maradék három hajó földet pillant meg, újabb baj kerekedik. Nem a Salamon-szigeteknél járnak, hiszen az még ötezer kilométernyire van, de a partra szálláskor a bennszülöttek mérgezett nyilakkal fogadják a spanyolokat. Közben malária is kitör a matrózok és telepesek között, maga Mendaña is meghal. A többiek hazaindulnának, de Doña Isabela kijelenti, hogy mindenkit kivégeztet, aki ellenszegül. Csak egy hónap múlva szánja rá magát, hogy útnak induljanak, de már késő. Két hajó elsüllyed, az utolsó vitorlái szétrohadnak. Isabela asszony nem ad enni az éhezőknek. Az asszonyok és gyermekek skorbutba pusztulnak bele. A gonosz természetű asszony féltékenyen őrzi az édesvizet, ő még ruháit is abban mossa... Csontvázzá soványodott emberekkel a fedélzetén valóságos kísértethajó érkezik Manilába, fedélzetén ott a selyemruhás árny is, Doña Isabela. Később az életben maradt alvezér visszajut Mexikóba, az egész világ tőle tudja meg a történetet.

Doña Isabela alakja nem vált legendák középpontjává, pedig megérdemelte volna. Nem úgy egy holland kapitány, akit állítólag Van Staatennek hívtak (ejtsd: van sztáten). Istenkáromló, kegyetlen és durva ember volt, halála után nem érdemelhette ki a temető nyugalmát. Azóta is a tengereket járja, teljesen fölszerelt, dagadó vitorlájú hajóján, vele az egész legénység. Ő az, akit évszázadok óta „a bolygó hollandi" néven emlegetnek. Szélben, hullámverésben gyakran előbukkan a párás messzeségből a hajó, s ilyenkor a tengerészek keresztet vetnek: rosszat jelent, vihart, hajótörést hozhat rájuk a bolygó hollandi kísértete...

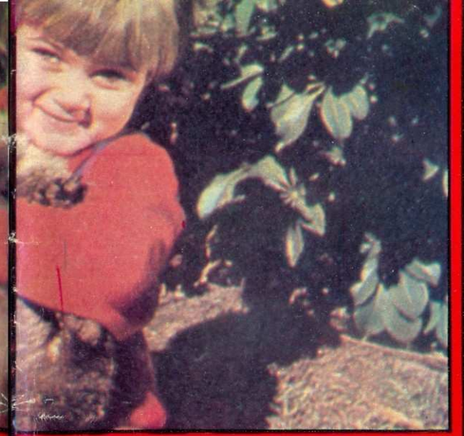

MÉLYÉPÍTŐ MŰVÉSZ

A földműveseknek soha nem volt jó véleményük róla. A vombát mormotához hasonló, sűrű szőrzetű erszényes állat, amely nem ismer akadályt. Kis, ásóra emlékeztető erős karmaival akár hat méter hosszú alagutat is váj a földbe. Hátsó lábával messze maga mögé hányja a földet, amit a mellsővel fellazított. A vombátok magányosan járnak. Mindegyik kiássa a maga alagútját, de gyakran összekötik a föld alatti járatokat. Így akár 30 méter hosszú alagúthálózat is kiépülhet. Előnyös számukra, ha minden magányos állat a legkülönbözőbb kijáratokat használhatja! Így megsokszorozódik a megmenekülés lehetősége. Mindezek alapján azt is hihetnénk, hogy az ausztráliai vombát ugyanúgy viselkedik, mint a vakond. Csakhogy ezek a kis erszényesek a föld felett is tevékenykednek. Mint kis buldózerek, megrongálják a kerítéseket, alapos károkat okozva. Áttörnek minden akadályon, a legcsekélyebb kerülőt sem teszik. Ezért utálják őket a farmerek. Százával ölték őket, míg az ausztrál kormány 1970-ben meg nem tiltotta pusztításukat. Ha valaki nem ismeri a kártevéseit és először lát szelíd vombátot, azonnal elbűvöli a barátságos és látszólag okos állatka bája. A mormotákhoz hasonlóan, a vombát a legtöbb embernek az első látásra rokonszenves. Nagy szerencsére van szükség, hogy a szabadban vombátot lehessen megpillantani. A napot földváraik hűvösében töltik. A föld alatti lakás a végén hálószobává szélesedik, s ezt gyakran fakéreggel és levelekkel bélelik. Az üreg meglehetősen nagy, hiszen a vombát akár százharminc centiméter hosszúra is megnő és 36 kilós súlyú lehet. Némelyiküknek akkora, mint egy erőteljes farkaskutya. Éjjelenként bújik elő és lombot, növényeket eszik.

Erszényük hátrafelé nyílik, akár a koala mackóé. Ez különösen fontos, mert a föld alatti életmód során így sokkal nehezebben kerül föld az erszénybe. Az ausztrál földművesek bizonyosan kibírják, ha a ritkuló vombát néha-néha kárt tesz a kerítésben. Elmúltak azok az idők, amikor a kormány még díjat tűzött ki a vombátok pusztítására. A mulatságos jószágok éppúgy hozzátartoznak Ausztráliához, mint a kenguruk és a koalák.

IGYUNK!

Méghozzá vizet igyunk! Szervezetünk sejtjeinek ellátását nagy gondossággal szervezte meg a természet. A legfinomabbak az agy idegsejtjei. Saját személyzetük is van, a csillagsejtek, amelyek kiszolgálják őket.

Ezek a csillagsejtek – idegen szóval asztrociták – kötik össze a hajszálvékony ereket és az agysejteket, gondoskodnak arról, hogy csak értékes tápanyagok kerüljenek a gondolkodó sejtekbe. Ezek intézik, bonyolítják az anyagcserénél keletkezett hulladék elszállítását is. A fölösleges anyagok a vénákba kerülnek, aztán a kiválasztás útján távoznak az emberi testből.

Az agy sejtjei nagyon sokat fogyasztanak: agyunk a teljes testsúlynak mindössze kétháromszázaléka, mégis ez a szerv a test teljes szőlőcukor felvételének egynegyedét használja fel és a belélegzett oxigénnek a huszonháromszázalékát, összesen hetven liter oxigént naponta. Csaknem háromszor annyit, mint a szív.

Ezt azonban azt jelenti, hogy az agyon naponta ezer liter vérnek kell átáramlania, táplálását és tisztítását ekkora mennyiség képes ellátni. Hogyan lehetséges ez?

Az agy minden egyes négyzetmilliméterén akkora az érhálózat, hogy „kinyújtva" több mint egy centiméter hosszú lenne.

Ezek a különlegesen vékony kapillárisok (hajszálerek) lehetővé teszik a nagy mennyiségű oxigén- és széndioxid-cserét, amely valóban villámgyorsan megy végbe. Ez a helyzet kétségtelenül bizonyos kockázatot hordoz magában, különösen, ha a vér túlságosan sűrű. A vörös vérsejteknek, az oxigén hordozóinak keresztül kell jutniok a hajszálereken, melyek csak fele olyan vastagok, mint a vérsejtek nyugalmi állapotukban.

Ezért a vörös vérsejtek jól formálhatók, vagyis képlékenyek. Nem szabad túlságosan feltöltődniök vörös vérfestékkel, különben szétpukkadnak. Szükséges a folyamatos, megfelelő áramlás, amely a vértesteket mint folyadékcseppeket kellően magával sodorhassa. Ráadásul ha túl sok a jelenlevő vörös vértest, ez zavarja az áramlást. Ha mindezek a feltételek hiányoznak, a vér túlságosan sűrű, azaz nem eléggé folyékony.

Mit csináltak az orvosok régebben a sűrű vérű pácienseikkel? Eret vágtak rajtuk, tehát kifolyatták a vért. A testben megmaradó vér ilyen módon felhígult, mivel a szövetekből folyadék áramlott az erekbe, hogy az összmennyiséget fenntartsa.

Mindez összefügg azzal is, hogy mennyi, és milyen folyadékot iszunk. Szervezetünk folyadékszükséglete igen nagy, de nem minden ital egyformán „folyadék" az ereink, a tápanyagszállítás, a vérünk viszkozitása szempontjából. A szeszes italok sok másfélé, nemkívánatos hatása mellett ez is fontos: az alkohol feldolgozásához a szervezetnek vízre van szüksége. Aki tehát szomját akarja „oltani" és ezért sört, vagy bort iszik, az téved. Az alkohol ugyanis nagy mennyiségű vizet von el a szervezettől.

VÁR ÉS KIRÁLY

1886 júniusában a starnbergi tóban két hullát találtak. Egyikük a három nappal korábban trónjától megfosztott II. Lajos bajor király volt, a másik a melléje rendelt elmeorvos. Ki és miért ölte meg őket? A rejtélyre máig sem derült fény…

München közelében, a hegyekben áll a világ egyik legfurcsább és ugyanakkor egyik legfiatalabb vára: Neuschwanstein (ejtsd: najsvanstejn). Fiatalnak tarthatjuk, hiszen vár létére 1868 és 1880 között épült, őfelsége, II. Lajos bajor király akaratából. Jelenleg évente több millió turista lépked végig lépcsőin, udvarában és a gazdagon díszített termek során. A várról már írtunk az Alfa 1982. júniusi számában, az épület és története azonban megéri, hogy visszatérjünk rá.

Arról, aki a józan ésszel nem sokat törődve, százhúsz évvel ezelőtt lovagvár építésébe fogott, gyakran beszélnek így: őrült király. 1864-ben lépett a bajor trónra, tizenkilenc éves korában. Családja igen nagy múltra tekinthetett, a Wittelsbach-dinasztia ugyanis a XII. századtól uralkodott bajor földön, s Lajos király is ennek a családnak leszármazottja. Bajorország évszázadokon át egyike volt azoknak a német államoknak, amelyek hol békében éltek egymással, hol háborúztak, néha teljes önállóságot értek el, máskor egy-egy erőskezű császár akaratának kellett meghajolniuk.

Alighogy Lajost megkoronázták, 1866-ban kirobbant a porosz–osztrák háború, amelyben Bajorország az osztrákok szövetségeseként vett részt. Szerencsétlenségére a poroszok győztek és Bajorországnak hatalmas összeget, harmincmillió guldent kellett jóvátételként fizetnie. (Nekünk, magyaroknak azonban szerencsénk volt, hiszen ez a vereség, amelyet Ausztria akkor elszenvedett, ugyancsak elősegítette azt, hogy 1867-ben létrejöjjön a kiegyezés, amely a sokéves, sötét osztrák elnyomásnak véget vetett és megkezdődött Magyarország fejlődése.)

A következő háborúban, amikor a poroszok a franciákkal tűztek össze, II. Lajos országa ismét kénytelen volt szövetségesként szerepelni, ám ekkor már a poroszok oldalán. Bőven akadt tehát politikai és hadászati gond, keserű családások és viszályok, amelyeket, úgy látszik, a király képtelen volt könnyedén elviselni. Inkább visszavonult, palotáiban éldegélt, olvasott, álmodozott. Gyermekkora óta híve és bámulója volt a nagy zeneszerzőnek, Wagnernek. Richard Wagner az ősi germán regék, mondák, hagyományok felhasználásával írta operáit, amelyeket inkább „zenedrámáknak" szokás nevezni. Ezekben mondabeli hősök, félistenek, lovagok, dalnokok, tündérek szerepelnek. Bemutatásuk mindig nehéz feladat, kiváló énekesek, nagy kórus, nagy zenekar kell hozzá, valamint nagyon gazdag díszlet.

Lajos elhívta Wagnert Münchenbe, a bajor fővárosba és nagy pénzekkel segítette a művek bemutatását. München egyébként éppen az őrült király tevékenységének köszönhetően ekkoriban az egész német föld legfontosabb képzőművészeti és zenei eseményeinek színhelye. Wagnernek azonban minden pénz kevés volt, ráadásul államügyekbe is beleütötte az orrát. A királyt talán nem izgatta volna ez, ám kormánya tagjait mindenképpen, így aztán a zeneszerzőnek távoznia kellett. A király azonban később is támogatta és minden bemutatóját megnézte.

Az aranyozott, baldachinnal és korláttal megrakott ágy lehet, hogy királyi, de vajon kényelmes is?

A vár számos tornyával és kiszögellésével úgy hat, mint egy színpadi díszlet

Közben – országirányítás helyett – várépítéssel foglalkozott. 1868-ban láttak hozzá Neuschwanstein építéséhez, a király kívánsága szerint „önémet" stílusban, vagyis középkori lovagvárat emeltek. A felső udvarról nyílik a tulajdonképpeni palota, amelynek homlokzata hat emelet magas, sarkain tornyok ülnek. (Lovagvár alatt általában olyan erődítményeket értünk, amelyek még jóval a tüzérség kialakulása előtt épültek: a nyílak és kővető gépek ellen igyekeztek minél magasabb, karcsú építményeket emelni. „Belsőtornyos" váraknak is nevezzük az ilyeneket, mert tornyaik a várfalon belül vagy azok vonalában állnak.)

Neuschwanstein várában mindenfelé fedett folyosók, zárt erkélyek, kiszögellések, kilépők, apró tornyok találhatók… mintha csak egy Wagner-opera díszletéül építették volna az egészet. A király eredetileg úgy gondolta, hogy az „isteni mesternek" is szállást ad majd a vár, amikor a munkálatok elkezdődtek, ezt írta neki:

„…A leggyönyörűbb hely, amilyent egyáltalán találni lehet, szent és hozzáférhetetlen, méltó szentély egy isteni jó barát számára. Talál majd Ön emlékeket a Tannhäuserből (ez az énekterem, gyönyörű kilátással), és a Lohengrinből (a várudvar és a kápolnához vezető út). Ön a magas hegyen Velünk fog lakni, az egektől körülvéve."

Wagner azonban sohasem járt Neuschwansteinben, nem láthatta azt sem, hogy a termek sora valóban az ő operáinak hangulatát, egyes jeleneteit idézi. Nyers állapotban 1880-ra készült el a vár, de király és zeneszerző ekkorra már rég összekülönbözött. Hozzáláttak a belső díszítésekhez, ezeket a munkálatokat még hat évvel a király halála után is folytatták. Ezenkívül még két másik lovagvár is épült, a kincstár pedig az uralkodói költekezés miatt már néhány év alatt kiürült. 1884-ben óriási bankkölcsönt kellett fölvenni, két évre rá pedig a várépítkezés befejezéséhez és a korábbi adósságok rendezéséhez még hatalmasabb összegre lett volna szükség. Hitelező nem akadt.

Lajos ébren álmodott, csak szűk környezetével érintkezett, alattvalói kezdték így emlegetni: őrült. Annál is inkább, mert öccse valóban elmebeteg volt.

A kormány utasítására egy szakértőkből álló csoport jelentést készített, amelyben azt állították, hogy a király gyógyíthatatlan. A szépséghiba az, hogy ezek a szakértők sohasem vizsgálták meg Lajost. Közölték vele a szakvéleményt és azt, hogy trónjától megfosztják. Kezdetben dühöngött, aztán búskomor lett, öngyilkosságot akart elkövetni, végül hagyta, hogy Berg várába szállítsák, a starnbergi tó mellé. Az úton és a várban egy Gudden nevű elmeorvos tartott vele. Három nappal odaérkezésük után találták meg mindkettőjük holttestét.

Lehet találgatni, ahogyan azóta is teszik sokan. Hiszen egyáltalán nem biztos, hogy az „őrült" valóban őrült volt. Mindenesetre valamit tudott, amiért meg kellett szabadulni tőle örökre, nehogy beszélhessen. Talán csak arról volt szó, hogy ő maga élő bizonyítéka lehetett: az orvosi jelentés hamis…

A vár, mint említettük, ma a turistaforgalmat szolgálja, borsos áron, hiszen fenntartása igen sokba kerül. Fárasztó dolog végigsétálni a termek során, amelyekben túl sok az arany, túl sok a dísz, túlságosan súlyosak a festmények. Az egész vár színtiszta giccs, vagyis „szívdöglesztően" gyönyörű, olyan, amilyen egy vár sohasem volt. Olyan középkori hangulatot áraszt, amilyent százhúsz évvel ezelőtt találtak ki.

© DARGAUD EDITEUR, PARIS, 1961. BY GOSCINNY ET UDERZO

Asterix

ÉS CÉZÁR BABÉRJAI

Írta: Goscinny
Rajzolta: Uderzo
Fordította: Timár György

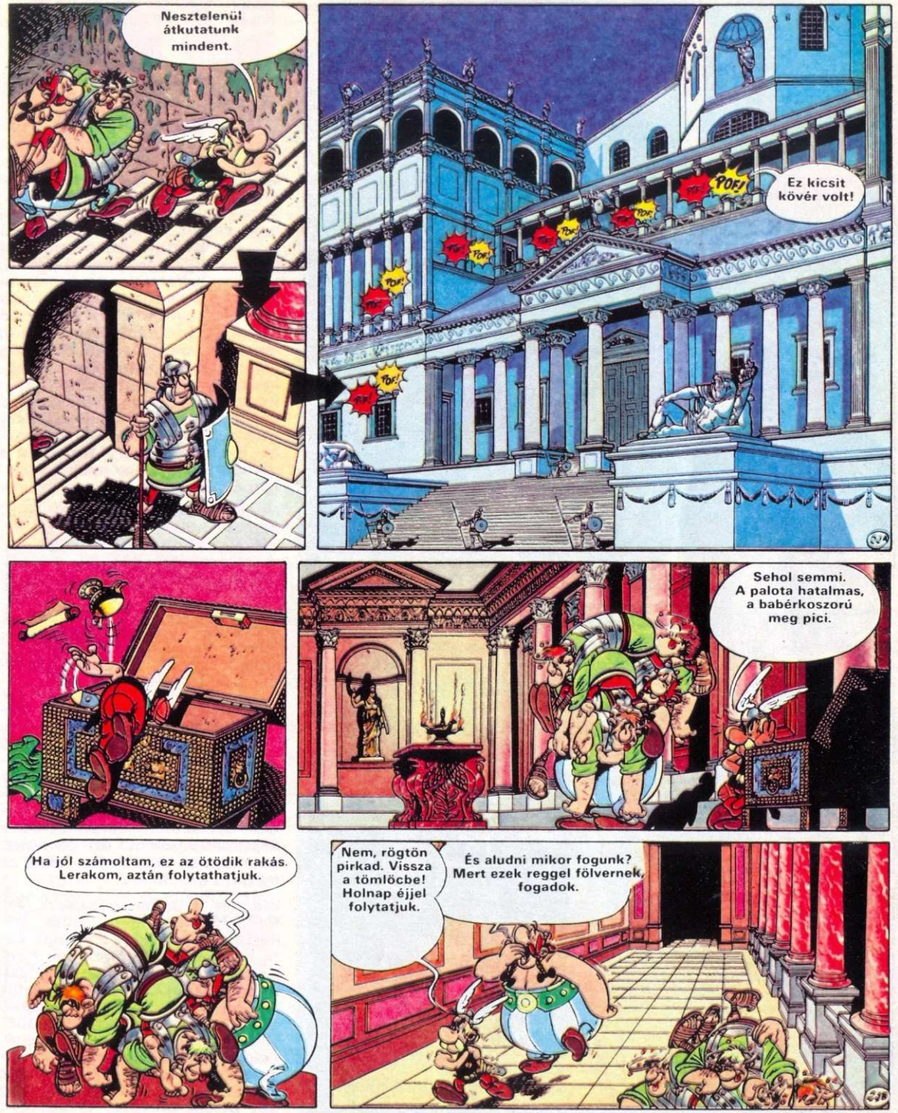

EGYSÍNŰ

A kerék és a sín kapcsolata a... vasút. Természetesnek találjuk a kényelmes és biztonságos sínpárt, de amióta a vasút létezik, gyakran kétségbe vonták ennek a két sínnek a létjogosultságát. Az egysínű megoldás tervei egyidősek a vasúttal. A gépeket csak 1860-ra dolgozták ki, még a mozdonyt és a vagonokat is megtervezték. Egyetlen sín valóban csökkenti a súrlódást, de a biztos egyensúlyhoz a vagon mindkét oldalára kell a kerék. A lisszaboni villamosok tökéletesített egysínű rendszerrel működtek. 1872-ben egy manchesteri cég tizenöt darab, egy sínre való gőzmozdonyt szállított a portugál fővárosba. Hengerpár hozta mozgásba az utcakövön gördülő oldalsó kereket. Az egyetlen sínen a kocsi elejébe és végébe fölszerelt hordozó, illetve irányítókerék gurult.

A XIX. század végén rövid ideig Franciaországban is közlekedett egysínű vasút, hasonló modell 1888-tól 1924-ig szállította az utasokat egy irországi vonalon. A kisvonat nagyon népszerű volt, a világ minden részéből érkező turisták körében. Tréfásan azt mondták róla, hogy csak páros számú utast vihet, különben elveszti az egyensúlyát. Századunk második felére valóságos iskolája lett az egysínű vasútnak. Bizonygatják, hogy a jövő a kerék nélküli megoldásé. A kocsit légpárna hordozná és rakéták hajtanák. Több helyütt épültek modern, légpárnás, vagy mágneses mezővel működő kísérleti vonalak. Egyelőre a vasút mégiscsak a messzibe szaladó sínpár...

LI-BE-GÜNK!

De csak akkor li-be-günk, ha kínai szavak helyesírását utánozva akarjuk leírni a szót. Egyébként csak így egyszerűen: libegünk, méghozzá a kínai nagy falra! Amióta ugyanis a világ egyik legkülönösebb és leghatalmasabb építménye áll, azóta csak gyalogosan, illetőleg öszvérháton lehetett megközelíteni. Száraz, sivatagos, hegyes-völgyes vidékeken húzódik a nagy fal, amelynek hadászati jelentősége már nagyon régen nincs, van viszont idegenforgalmi haszna. Évente kilencmillió hazai és külföldi turista látogat el Badaling faluba, ahol a fal egyik legépebben maradt szakasza látható.

A libegőt – pontosabban a két libegőt – egy francia vállalat építi, amely hosszas versengés után nyerte el a megbízatást a kínai államtól. Nagy tapasztalattal és kiváló műszaki színvonalon építik a kötélpályákat, de külön érvként szerepelt az a kívánalom, hogy a libegő szépen illeszkedjék a tájba. A kötélpályát és oszlopait tehát úgy helyezik el, hogy a falról láthatatlanok maradjanak, ne csúfítsák a látványt.

Az egyik pálya 618 méter hosszú lesz, 150 méteres szintkülönbséggel és óránként 750 embert szállít, a másik 644 méteres, magasabbra hatol, mert 176 méteres szintkülönbséget győz le és óránként másfél ezer ember veheti igénybe. A libegők állomásai közül három a föld alá kerül, ezeket alagút fogja összekötni a nagy fallal. Az egész berendezést a francia cég felügyeletével készítik (a gépeket Franciaországban, a többit Kínában). Az idei nyáron tehát a turisták százezrei már libegve bámulhatják a nagy falat.

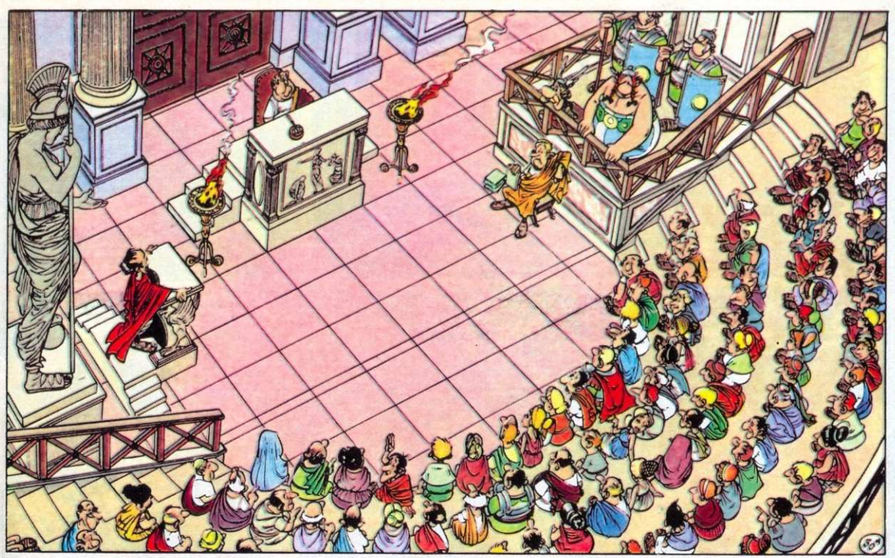

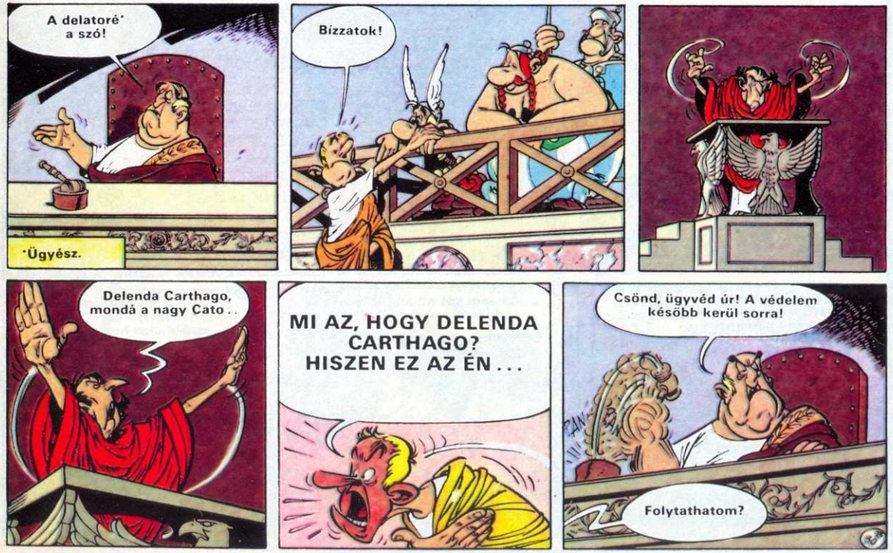

PÁLYÁZAT
ÉLET A FÖLDÖN KÍVÜL

A TIT Természettudományi Stúdió a Magyar Úttörők Szövetsége Országos Tanácsa, a Móra Ifjúsági Könyvkiadó, a Pajtás szerkesztősége támogatásával országos ifjúsági

Sci-fi rajz- és novellapályázatot

hirdet általános iskolák felső tagozatos tanulói számára. A pályaműveknek a Földön kívüli élet témaköréhez kell kapcsolódnia.

Rajzpályázat:
A/4-es méretben ceruzával, filctollal, zsírkrétával készült munkákat várunk. A rajzokon a mű címét, a nevet és a lakcímet a hátoldalon kell feltüntetni.

Novellapályázat:
Terjedelme 3 gépelt, vagy 5 kézzel írt oldal legyen. A nevet és a pontos címet az utolsó oldalon kérjük feltüntetni.

Beküldési határidő: 1988. szeptember 20. A pályaműveket a TIT Természettudományi Stúdió címére kell ajánlott küldeményként feladni (1113 Budapest, Bocskai út 37.).

A pályázatokat szakértő bizottság értékeli és díjazza mindkét kategóriában, értékes tárgy- és könyvjutalmakat adunk az 1., 2., 3. helyezetteknek. A legjobb novellák megjelennek a Pajtás újságban, a legszebb rajzokat pedig kiállítjuk a TIT Stúdióban. Eredményhirdetés és kiállításmegnyitó november 26-án, szombaton 11.00 órakor a TIT Stúdióban. A nyerteseket postán értesítjük.

Az Alfa további, önálló díjak kiírásával támogatja a fenti pályázatot.

– Öt rajzot, amelyek humorral ábrázolják a Földön kívüli élet témáját, szerkesztőségünk a 144 oldalas történelmi képregény egy-egy kötetével jutalmaz, címe: A világ felfedezése;

– További tíz pályázót, akik figyelemre méltó munkát küldtek be, akár rajzban, akár írásban, az Alfa novemberben megjelenő évkönyvével jutalmazunk.

Ötletes, jó pályamunkákat kívánunk! Felhívjuk olvasóink figyelmét, hogy munkáikat NE a szerkesztőség címére küldjék, hanem a TIT Stúdió fentebb megadott címére: 1113 Budapest, Bocskai út 37.

Az
IPM
KÖNYVTÁR
tájékoztatója

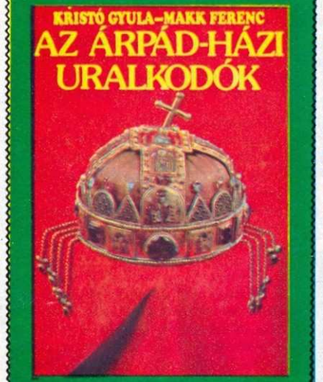

MEGJELENT

Kristó Gyula–
Makk Ferenc
AZ ÁRPÁD-
HÁZI
URALKODÓK
c. monográfiája
ÁRA: 69,– Ft

MAGYAR FILATÉLIA VÁLLALAT · BUDAPEST ·

Szórakozva tanul,
aki BÉLYEG-et gyűjt!

hasznos
és
kellemes
időtöltés
a

BÉLYEGGYŰJTÉS!

Szaküzleteink Budapesten:
VI., November 7. tér 3.
V., Petőfi S. u. 17–19.

Azt írja...

...Eördegh Gabriella Tatáról kedves, személyes hangú levélben, hogy „egy nyelvtani hibára szeretném felhívni a figyelmet. Az áprilisi számban az Azt írja... rovatban Éliás Laci levele után külön hangsúlyozták a »kiolvassa« szót. Engem szeretett magyartanárnőm arra tanított, hogy könyvet, folyóiratot, újságot csak elolvasni, átolvasni, végignézni, átnézni, részletesen áttanulmányozni stb. lehet." Kedves Gabriella, ez így igaz. A „kiolvasni" valószínűleg a „kienni", „kiinni" mintájára csúszik ki néha az ember száján, illetve írógépén.

Bogdány Anikó Ceglédbercelről igyekszik minél hamarabb megvásárolni a lapot, ha megjelent az új szám. „Aztán megnézegetem és elolvasom. Engem minden érdekel, ami benne van, ezért minden cikket elolvasok, még ha hosszú is. Nyolcadikba járok és 1984 októberétől gyűjtöm az Alfát." Jó tanulást kívánok a nyolcadikban, remélem, Anikó szép bizonyítványt visz haza.

Koudela Zoltán budapesti olvasónk levelét rövidítés nélkül idézem: „Az áprilisi számban érdekes kérésre bukkantam. Mi volna, ha az évi hat számból kettő állatokkal, kettő növényritkaságokkal, kettő pedig technikai újdonságokkal foglalkozna a képregények mellett. Ez volt a levél. Várom válaszukat." Kedves Zoltán, nem tudom, mi lenne, de kipróbálni nem fogom. Ez volt a válasz.

Komoly hangulatú levelet kaptunk Éles Péter recski olvasónktól. „Mindent elolvasok, ami csak található benne, szerintem a képregény éppen annyi és olyan, amennyi és amilyen kell. Az Alfa szerintem ismeretterjesztő lap, fűszerezve humorral, tehát semmiképpen sem illik bele a popzenei sikerlista. Szeretem a csillagászatot és szeretnék több, ezzel kapcsolatos cikket látni az Alfában, ha megvalósítható." Részben „csillagászati" Bodgál Balázs miskolci olvasónk levele is; tizenhat éves olvasónknak különös szerencséje, hogy egy barátjától a korábbi számokat is megkapta.

„Az újságban elolvasok mindent, hiszen egy magamfajta diáknak rengeteg új információt jelent egy-egy cikk. Nagyon örülök az év végén megjelenő évkönyvnek, melyet már nagyon várok. Örülök annak is, hogy a »popvita« eldőlt az »antipop« javára. Jó lenne, ha az Alfában lenne csillagászattal, űrkutatással kapcsolatos, állandó rovat. Van erre lehetőség? Végül szeretnék sok boldogságot kívánni a tízéves Alfa szerkesztőinek."

A kedves szavakat köszönjük. Csillagászatról, űrkutatásról szóló cikkek csaknem ugyanolyan mennyiségben fognak megjelenni a lapban, mint eddig. Néha több, máskor kevesebb. Remélem azonban, hogy ez nem szegi kedvét sem Éles Péternek, sem Bodgál Balázsnak; igyekezni fogunk érdeklődésüket kielégíteni.

Különös kívánságokkal teli levelet írt szerkesztőségünknek Visegrádi Sándor Siófokról:

„Szeretném, hogy az Alfa félig fekete-fehér és félig színes legyen és természetesen olcsóbb. Egy-két cikk, például a Jaguár, Az aranytól a pénzig és más olyan írások, amelyeket fekete-fehéren is meg lehet oldani, ne legyenek színesek. Egy Élet és Tudományhoz hasonló kivitelű lapot szeretnék."

Kedves Visegrádi Sándor, a kérés egész sor akadályba ütközik. Először is, én nem szeretném, hogy az Alfa az Élet és Tudományhoz hasonlítson, de az az érzésem, hogy az ÉT szerkesztősége sem szeretné ezt. Minek két egyforma lap? Abban sem vagyok bizonyos, hogy sokan osztanák azt a vágyat, hogy az Alfa egy része fekete-fehér legyen. Különben sem olyan egyszerű az, hogy egyik-másik oldal fekete-fehér, hanem esetleg a 48 fele lehetne ilyen. (Ez nyomdatechnikai kérdés.) Képzelje el, hogy akkor például a jelenlegi számban nem lenne színes a Lyuk az égen illusztrációja, a vár és az arany ágy, a Megfagyott pillanat egyetlen képe sem, de fekete-fehér lenne a Bagira megszólal összes állatképe is, az Indián álom képei... Ugye, ne folytassam?

Bálint Szilárd izsáki olvasónknak és mindazoknak, akik az egyik hirdetésben szereplő Metalkondi iránt érdeklődnek, azt javasolom, forduljanak a Soproni Vas- és Járműipari Szövetkezethez.

Azt írja Kotroczó Péter Budapestről, hogy:

„A levelezési rovatban közölt leveleket és válaszokat mindig elolvasom. Jó volna, ha befejeződne az »átalakítási téma«. Az Alfa maradjon úgy, ahogy van. Ez a kis alak nagyon jó, a képregények és egyebek aránya is na-

gyon megfelelő. Semmi átalakítás ne legyen, mert semmire, semmi jóra nem vezethet." Itt megszakítom a levél idézését, személy szerint ugyanis nem kívánom, hogy véget érjen az „átalakítási téma", ahogyan Kotroczó Péter nevezi. Úgy gondolom, minden olvasó szíve joga, hogy megírja, mit szeretne, vagy éppen mit kifogásol, akár igaza van, akár nincs. A szerkesztőség egyébként igen nagyra tartja, ha az olvasók megírják véleményüket, kívánságaikat. Nem merő udvariasság ez, hanem saját érdekünk. De térjünk vissza a levélhez:

„Azzal a véleménnyel egyetértek, hogy a Leonard után legyen Hupikék törpikék, mert szerintem ezek minden korosztály számára elbűvölő kis történetek és rajzok. Poszternek véleményem szerint az Alfában nincs helye. Nagyon imponál a lap sokoldalúsága... A Willám Willt sem hiányolom, mert jobb, ha többfajta képregényt közöl az Alfa... Jó lenne, ha nem lenne olyan sokszor elcsúszva a színnyomás, és ha több levelet közölnének. Köszönettel és üdvözlettel: Kotroczó Péter."

Kedves Péter, az utolsó mondathoz azt tehetem hozzá, hogy bizony mi magunk is boldogok lennénk, ha nem csúszna el a nyomás. Egyszerre több levelet viszont nem tudunk közölni, mert nem növelhetjük mamutméretűvé a levelezési rovatot.

Szabó Róbert Békéscsabáról küldött levelet:

„Lapjuknak rendszeres olvasója vagyok, megvallom, hogy mindig nagyon várom az újabb szám megjelenését. Minden cikke nagyon érdekes, de én mégis hiányolok belőle valamit, ez pedig a francia idegenlégió. Lehet, hogy régebben már volt ilyen cikk a lapban, de szeretném, ha még egyszer (vagy többször is) közölnének erről egy-egy kis írást. Az idegenlégió pedig azért érdekel, mert kedvenc íróm, Rejtő Jenő is mindig (vagy majdnem mindig) az idegenlégiót választotta regényei színhelyéül. Mióta ezeket a regényeket olvasom, »rokonszenvezek« az idegenlégióval. Kérésem csak ennyi, és azt hiszem, nemcsak engem érdekelne az ilyen jellegű írás."

A szépen fogalmazott és szép, tiszta külalakú levélhez csupán annyit fűzök, hogy az a bizonyos idegenlégió, amely Rejtő könyveiben szerepel, sehol másutt a világon nem létezett és nem létezik, csak az ő könyveiben. Arról az idegenlégióról tehát csak a Rejtő-regényekben olvashatunk. A valódiról viszont az Alfa idősebb testvérében, az IPM-ben 1986 januárjában jelent meg cikk, ennek bevezetőjéből idézek: „Van, akit a kalandvágy vitt az idegenlégióba, mások bűneik, vagy második világháborús »működésük« miatt menekültek ide. Éveket töltöttek harccal, gyilkolással, a »légiós romantika« illúzióit űzve, vagy egyszerűen csak azért, mert életelemük a háború, szenvedélyük az ölés volt." Ennyit a valódi idegenlégióról. A téma iránt szórakozásból érdeklődő felnőtt és fiatal olvasóimnak tiszta lelkiismerettel ajánlom, hogy továbbra is inkább Rejtő könyveit keressék. Azok legalább kedves, kalandos mesével szórakoztatnak...

Amióta Asterix-rajzfilmeket vetítenek a mozikban, sűrűsödik a szöveggel és a nevekkel kapcsolatos sok kétség. Többtucatnyi levél jellemzésére csak egyetlenegyből idézek, a budapesti Németh István 12 éves olvasónkéból: „Azt szeretném megkérdezni, hogy a rajzfilmeken miért mások a nevek, mint az Alfában. Csak Asterix és Obelix neve egyezik, a többi szereplőé nem. Miért?"

Azért, mert a szinkronizáló vállalat nem vette figyelembe, illetve nem vette át azokat a neveket, amelyeket Tímár György talált ki és alkalmaz sok humorral, immár kilencedik éve.

Végül, mindazoknak, akik az Alfa évkönyv megjelenésének időpontja iránt érdeklődtek: szándékunk szerint az évkönyv november közepén fog megjelenni. A leveleket továbbra is várom.

David Gallo

Minden kedves olvasónk figyelmét felhívjuk arra, hogy az Alfa korábbi számait az Interpress Vállalat terjesztési osztályán szerezhetik be, Budapest VIII., Pál utca 2–4. szám alatt. A szerkesztőség sajnos nem tud sem korábbi évekből származó, sem a legutóbbi hónapokban megjelent lapszámokat küldeni.

Folytatjuk

HAT HÚR CSODÁJA

Egy Giuliani nevű zenész majd kétszáz évvel ezelőtt játszott Bécsben. Gyönyörű volt a játéka, Beethovennek annyira tetszett, hogy barátainak ezt mondta: A gitár önmagában egy miniatűr zenekar…

Az említett olasz Giuliani (ejtsd: dzsuljani) nevén kívül még legalább egy tucat nagyszerű gitárművészt sorolhatnánk fel, amíg a tavaly meghalt mesterhez, Andrés Segoviához jutunk. Őt egyszerűen a mesterek mesterének nevezték…

A középkor végére kialakult a gitár, a XIX. században világszerte népszerű hangszerré vált, ekkor beszélnek a „gitár reneszánszáról", újjászületéséről. Az ötvenes években, a II. világháború után ismét nagyon népszerű lett, elektromos változatai máig az ifjúsági zene kedvelt szerszámai. Ezúttal azonban beszéljünk napjaink másik gitárjáról, a „klasszikus" hangszerről. Segovia mester és mások példája bizonyítja, hogy nem kevésbé népszerű az igazi gitár sem.

Mindenekelőtt érdemes egy közhiedelemben élő tévedést kiigazítanunk: a gitár egyáltalán nem olyan egyszerű hangszer, mint azt általában hiszik. A szép, élvezetes játékhoz – legyen az Boccherini- vagy Beatles-szerzemény – ugyanúgy sok munka, gyakorlás és tehetség kell, akár a zongorához vagy a klarinéthoz.

A klasszikus gitár – amelyet manapság, az elektromos hangszerektől való megkülönböztetésül „akusztikus" gitárnak is hívnak – legfontosabb része a felső rezonánslemez és a fogólap. Ez a kettő befolyásolja alapvetően a gitár hangzását, hangjának erejét, szépségét. Ezt a felső lemezt, amelyet rezonánslemeznek hívtunk, fenyőből készítik, hiszen minden fafajta között ennek a legjobbak a rezgésbeli tulajdonságai. Finom fa kell erre a célra, amelynek apró erezete egyenesen fut, csomók nélkül. Az ideális lemez persze egyetlen darabból áll, miután azonban nehéz ilyen széles törzsű fenyőkre találni, két részből ragasztják. A jól elkészített, két részből ragasztott rezonánslemez semmivel sem marad el az egyetlen deszkából fűrészelt lemezek mögött. A jó hangzás megőrzése érdekében, finom hangszereknél kerülik a lakkozást, csupán a konzerválás és tisztán tartás érdekében eresztik be a lemezt bizonyos festékkel, amely nem befolyásolja a rezgést. A korábban előszeretettel alkalmazott díszítések, amelyeket különösen a kör alakú

Az úgynevezett Torres-modell: nem karcsúsodik el annyira, mint az olasz gitár, alsó része pedig szélesebb, mint a felső

rezonánsnyílás köré helyeztek, rontják a hangzást. Arra, hogy ennek a lemeznek milyen óriási a szerepe, bizonyíték a következő: sérülés esetén az oldallemezeket (a kávát) javítani lehet, a fenéklemezt akár kicserélhetik, mindez kevéssé befolyásolja a hangzást. A felső lemez legkisebb elváltozása, újrailleszése viszont alapvető változásokat okozhat.

A húrozás óriási erővel feszíti a gitárt, ennek az erőnek egy része – körülbelül 60 kilopond – nehezedik a felső lemezre, amelyet a beszakadás ellen úgynevezett gerendázat véd. A három legismertebb klasszikus gitármodell, a spanyol, olasz és bécsi nemcsak a test alakjában, hanem a gerendák elhelyezésében is különbözik. Az oldalfalak magassága a hangszer tónusát befolyásolja. Így a magas vagy széles kávájú gitár hangja mélyebb, a keskenyebb káva világosabb hangzást biztosít.

Miután a gitárokat a szép és erős hangzás érdekében nem kezelik különleges lakkokkal, mint például a hegedűt, ezért rövidebb az élettartamuk is. Míg a híres mesterhegedűk kora gyakran évszázadokban mérhető, a régi gitárok anyagát a levegő idővel megváltoztatja. A rezonánslemez elveszti rugalmasságát, és körülbelül hatvan év után a gitár hangja elfakul.

Érdemes még a nyakról, illetőleg a rajta lévő fogólapról beszélnünk, hiszen említettük, hogy ugyancsak meghatározó alkatrészek ezek is. A fogólap ébenfából vagy paliszanderből készül, a beleépített, kis fémcsíkokat küszöböknek nevezzük. Miután bal kézzel a játékos ezeken a küszöbökön „fogja le" a különböző hangokat, a nyak és a fogólap beállítása, későbbi elcsavarodása vagy görbülése alapvetően elronthatja a hangzást.

Még egy lényeges dolog: a húrok. Hiszen ezek rezgése kelti a hangokat, hogy is ne volna fontos szerepük a hangszer hangzásában. A régebbi korokban bélhúrokat alkalmaztak, illetve a mélyebb húrokhoz – ez a gitáron a két legvastagabbat, az e- és a-húrt jelenti – selyemhúrt használtak, amelyet hajszálvékony dróttal borítottak be. A műanyagok megjelenésével együtt születtek meg az úgynevezett nylonhúrok, amelyek tiszta, erőteljes és mégis lágy hangzást biztosítanak.

A komoly hangszergyárak és műhelyek leggyakrabban az úgynevezett Torres-modellt alkalmazzák, vagy igen hasonló alakú, arányú gitárokat építenek. Művészhangszert nagyon sok cég gyárt a világon, így az NSZK-beli Hauser, az argentin Yacopi, a svéd Goya vagy az amerikai Gibson. Újabban igen kiváló minőséggel jelentek meg a japán hangszergyárak is, említsük közülük a jól ismert Yamahát.

FORRÓ KAMÉLIA

Akinek a címről a Kaméliás hölgy jut eszébe, a legkevésbé sem téved. Dumas (ejtsd: düma) egykor híres színdarabja alapján készült Verdi gyönyörű operája is, a Traviata. Főszereplőjét, a szerelmes és haldokló Violettát nevezik kaméliás hölgynek, lévén ez a kedvenc virága, amelyet mindig a ruhájára tűzött. Akinek pedig az jut eszébe a címről, hogy legfeljebb a tea szokott forró lenni, nem pedig egy szál virág, annak is igaza van. Kedvelt italunk, a tea ugyanis a Camellia nemzetségből származik. A növénynemzetség elnevezése egy Camellus nevű jezsuita páternek köszönhető, aki a XVII. században járt a Távol-Keleten. Így a teacserje tudományos neve: Camellia sinensis, amely mai napig megtalálható vadon termő formájában például Burmában.

Régóta termesztik a teacserjét, az V. és VI. századból már vannak olyan adataink, amelyekből kiderül, hogy izgató italt (bizonyos fajta, enyhe kábítószert) főztek a száraz levelekből. Később Japánba és Kínába került, Európa meglehetősen későn ismerkedett meg vele: 1712-ben említik Oroszországban. Amilyen „lassú" és „nehézkes" volt a forró ital indulása, olyan óriási sikerre tett szert hamarosan. Manapság a világon a legtöbb teát az angolok isszák, fogyasztásuk teafűből ugyanis fejenként négy kiló egy évben. Ha meggondoljuk, hogy egy átlagos magyar család hány hétig fogyaszt el egy „nagy" doboz, vagyis 250 gramm teát, azonnal kiderül, hogy az évi és fejenkénti négy kiló nagyon-nagyon sok. Persze, regényekből és filmekből tudjuk, hogy a rendes angol folyton teázik. Ha a valóságban nem is egészen így van, azért a szigetország lakóihoz mégis hozzátartozik a teáscsésze és a tea time (ejtsd: ti tájm), vagyis a teaivásnak szentelt délutáni idő, rendszerint öt órakor.

A legtöbb európai országban az úgynevezett fekete teát kedvelik. Ez a következőképpen készül: a leszedett, zöld leveleket lankasztják, hogy alkalmassá váljanak az összesodródásra. Frissen ugyanis a teacserje levele nagyon törékeny. A fermentációs folyamat közben a zöld szín megváltozik, az összegöngyölődéskor további fizikai és vegyi folyamatok játszódnak le a levelek sejtjeiben. A nyolc órán át tartó, negyvenfokos melegben folyó érlelés után kialakulnak azok az illat- és ízanyagok, amelyek a tea jellegzetes aromáját biztosítják. A jól kezelt – és később, otthon jól elkészített – tea koffeintartalma magasabb, mint a feketekávéé.

De hogyan kell igazán jó teát készíteni? Ahány ház, annyi szokás, ahány ország, annyiféle recept. Tulajdonképpen végtelenül egyszerű, hiszen ugyanúgy, mint bármely más, füvekből, növényi részekből készült párlatot, a teát is akkor nyerjük, amikor forró vízben kiáztatjuk, kioldjuk a száraz anyagból az íz-, szín- és hatóanyagokat. Mégsem érdemes egyszerűen valamilyen lábosba dobnunk a teát, hiszen illata és íze így elromolhat. Könnyen készíthetünk finom teát akkor, ha csészébe vagy más üveg- illetve porcelánedénybe szórjuk a száraz teát, és forró vízzel leöntjük, kevés ideig állni hagyjuk. Csakhogy ez az angol eljárás kissé pazarló módszer. Ha sikerül olyan porcelánedényt (mázas kerámiát) szereznünk, amely a víz forralására szolgáló teáskanna tetejére fér, kiváló és takarékos teafőzési módszert követhetünk. Ha a porcelánedény éppen a kanna bádogteteje helyére illik, mást sem kell tennünk, mint vizet forralni, miközben a száraz edénykébe teát szórunk, hadd melegedjék át az egész. Miután a víz felforrt, ráöntjük az ugyancsak forró edényben lévő teára. Jó, ha ennek a kis kerámia- vagy porcelánedénynek is van teteje. Lefödve ugyanis nem hűl ki olyan könnyen a beléöntött víz. A kannát visszaállítjuk – persze fel-

Teavirág… gyönyörű látvány, nemcsak azok számára, akik ezt az italt kedvelik

főtt, forró vízzel telve – a takaréklángra és újból befedjük az immár telitöltött porcelánedénnyel, amely ennek következtében alulról tovább melegszik. Tíz perc múlva a porcelánedényben sűrű, fekete, nagyon erős tea, esszencia keletkezik. A csészékbe ebből töltünk egy keveset és fölöntjük vízzel: kész a finom tea, kinek-kinek kedve szerint, világosabb, tehát gyengébb vagy sötétebb, erős ital.

Létezik persze a közismert orosz szamovár, amely tulajdonképpen ugyanezen az elven alapul. De mire szamovárt vásárolunk és megtaláljuk a helyét a lakásban, addigra régen kész az egyszerűbb módszer szerinti, vagyis az előbb leírt ital. Vagy a még egyszerűbb: a kis papírzacskókba csomagolt teát belelógatjuk a csészébe öntött forró vízbe. Erről azonban nem beszélünk részletesebben, mert a teakedvelők még megorrolnak érte. A teakedvelők ugyanis igen érzékeny emberek, és egy rosszul elkészített ital felháborodást vált ki belőlük – teljes joggal.

MÉGIS FARMER!

Nehéz vászondarab, amely allergiát okozhat. Olyan kényelmetlenül szorít és dörzsöl, hogy az orvosok híresztelik: viselése olykor idegbénuláshoz vezet. Nemrég el is nevezték ezt farmerbetegségnek.

Lehet, hogy nemcsak farmerbetegséget okoz, de ő maga is beteg? A farmer a divattörténet nagy fejezete. Hordjuk mindannyian, szűken vagy lötyögősen, „korszerűségünk" jelképeként, vagy mint hasznos mindennapi holmit.

A farmer kultusztárgy is. Ez azt jelenti, hogy a korszellem egy darabja. A vadnyugat aranyásóinak világából indult el, majd a hollywoodi filmhősök között hódított, aztán a lázadó diákok egyenruhája lett, jó húsz éve ennek is.

Egy ilyen nadrág tehát legfeljebb kifakulni tud, megölni nem hagyja magát. Vagy mégis?

„A farmer meghalt" panaszkodtak a hetvenes évek vége óta a gyártók és a kereskedők. A farmernadrágok azóta, hogy a német eredetű Levi Strauss több mint 130 éve Amerikában feltalálta, most először eladhatatlanul hevernek az üzletek polcain. A piac éllovasa a Levi Strauss és Társa cég négy éve már majdnem nyolcvanszázalékos nyereségcsökkenést tapasztalt. Sok dolgozót elbocsátottak, gyárakat bezártak. A Lee és a Wrangler márkájú farmer sem járt jobban: csökkent a forgalom és a nyereség.

A XX. század legnagyobb divatsikere a múlté. Ez a helyzet kutatásra kényszerítette a cégeket. Feltűrték az ingujjukat a reklámemberek, egészen vad hirdetéseket találtak ki, néha messze túllépve a jó ízlés határát.

1983-ban a francia városok falain megjelent egy plakát, a következő felirattal: „méretre szabva a kalandhoz". A plakáton egy emberi csontváz a sivatagban, rajta a kitűnő állapotban megmaradt farmer. Ugyanezzel a jelszóval egy másik plakát vidám, hét hónapos magzatot ábrázol: még az anyaméhben ül, de már kék farmernadrágban...

Levi Strauss, a világ legnagyobb ruhagyárosa a vevőkért vívott harcban botrány helyett inkább vicces reklámokat készít: Michelangelo Dávid című szobra rojtos, térdig érő Levi's farmerben...

A Levi's legújabb ötlete is vidám hangulatú: a filmreklámban egy fiatalember reggel fölkel az ágyból, és magától értetődő módon farmernadrágostul bemászik a vízzel teli fürdőkádba.

A reklámemberek célja persze nemcsak az, hogy eladjanak egy nadrágot. Céljuk az is, hogy felvillanyozzák a fáradt piacot, újra élővé tegyenek egy halott témát. A farmert, éppen mielőtt végleg kihalt volna, újra felfedezték és felélesztették. Eredeti tervezésű farmerekkel csábítják a vevőt, kacér, szűk farmer miniszoknyákat kínálnak, válltömése s és bőrrojtokkal díszített farmerdzsekit vagy olyant, amelyre kilószám aggatták a strassz-, üveg- és fémdíszeket. Kaphatók farmeringek, szuperbő farmerköpenyek, kordbársonnyal vagy kockás szövettel kombinált darabok... A divattervezők és piacformálók szerint mindenki megtalálja a maga farmerét.

Némelyik divattervező fantáziája bukfencet vet. Egy angol divattervezőnő mérges kedvében nekiment a farmernek: divatbemutatóira éles késsel keresztben ronggyá vagdosta a farmernadrágokat és -szoknyákat. A közönség egészen megvadult a lelkesedéstől. Az alkotó saját véleménye a sikeres, vagdosott darabokról: „szerintem rémesek!".

Ugyanakkor a farmer mégis él, sőt egyelőre még hódít. Hasznos, mindennapi ruhadarab, amely nagyon sokat kibír. Még a divat változásait is.

Szegény Michelangelo, ha ezt tudta volna, amikor a Dávidot faragta...

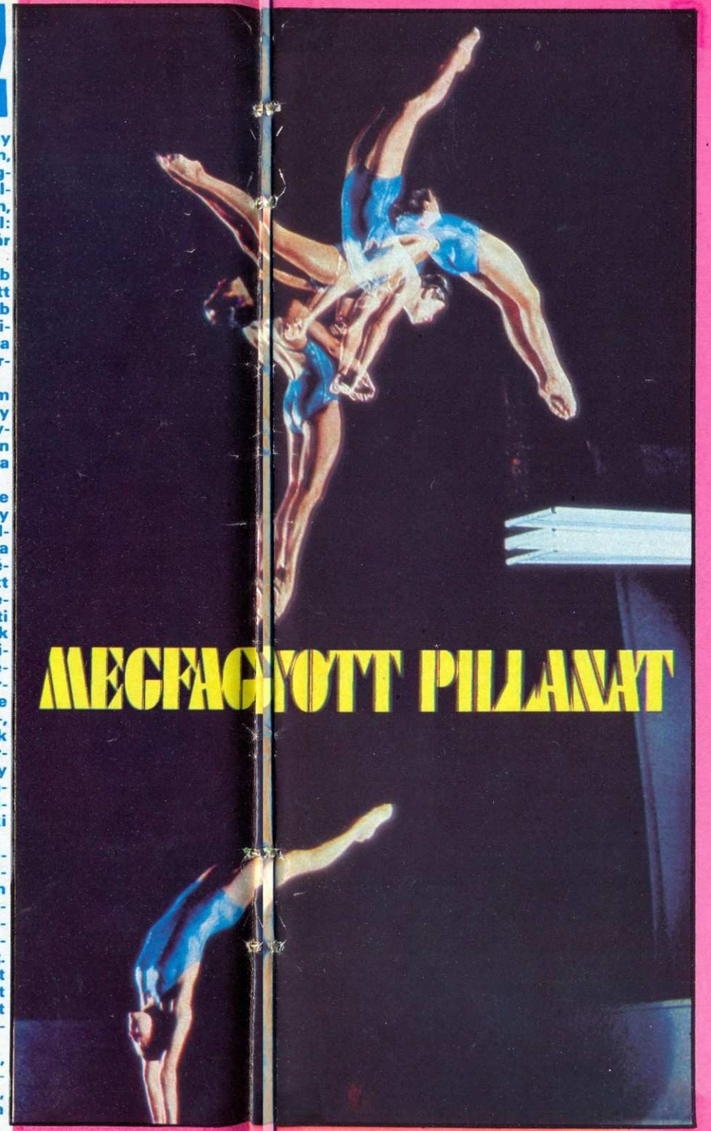

MEGFAGYOTT PILLANAT

Amikor másfél száz éve Daguerre fényképet készített valakiről, az illetőnek hosszú perceken át kellett mozdulatlanul maradnia. Az expozíciós idő azóta igencsak lerövidült és ezzel megjelent egy eddig ismeretlen világ.

Csak lenyomjuk a gombot, máris kész a fotó: azt ábrázolja, amit látunk.

Csak lenyomjuk a gombot, máris kész a fotó: azt ábrázolja, amit szabad szemmel sohasem láthatunk. A mozgás, különösen a gyors mozgás olyan folyamat, amelyet az emberi szem képtelen apró, különálló részekre felbontani.

Ha óvatlanul fényképezünk egy társaságban, olyankor, amikor senki sem figyel, amikor senki sem „áll be", senki sem vesz föl valamilyen „előkelő" tartást, méltóságteljes arckifejezést, akkor tanúi lehetünk a váratlanul megfagyasztott pillanatoknak. Ilyen esetekben fényképeinken gyakran alig-alig ismerszik fel az, akinek az arcát egyébként igen jól ismerjük. Ilyenkor készülnek azok a képek, amelyeket később, amikor papírkép formájában megmutatunk, ismerőseink elkérnek (vagy, uram bocsá' elcsennek) és titokban megsemmisítenek. „Nagyon csúnya vagyok rajta", vagy „nem lehet igaz, hogy ilyen sóvár arcot vágtam", vagy „még azt hiszik, ilyen buta vagyok a valóságban" – mondogatják...

A megfagyott pillanat azonban nemcsak kellemetlen, hanem érdekes, fontos is lehet. Ilyen pillanatokat ábrázolnak képeink. Némelyikük soha nem látható, például a csőből kirepülő légpuskalövedék.

Más pillanatok láthatók ugyan, de sohasem tudjuk őket alkotóelemeikre bontani, mint a labdát nagy lendülettel visszaütő teniszjátékos felvételén, vagy a művészi tornamutatványokat végző lány esetében.

Az a felvétel, amely a műugrónőt ábrázolja, ugyancsak a folyamatos és gyors mozgás elemzését segíti elő. A műugró mutatványát – különösen a gyakorlott szemű néző – jól nyomon követheti, ez a felvétel mégis sokat elárul a hátraszaltóról. Pedig technikailag a legegyszerűbbek közé tartozik: gyors egymásutánban ugyanarra a lemezre fényképezték.

A villámgyors mozgások egymás után következő fázisait egyébként többféle módon készítik. Vagy különleges, szupergyors kamerát alkalmaznak, amelynek zárszerkezete más, mint a közönséges fényképezőgépé: forgó prizma vetíti egymás után a képeket egy folyamatosan haladó filmszalagra, vagy különleges villanófénnyel, úgynevezett stroboszkóppal készítik a képet. Ebben az esetben a mozgás sötétben történik, a fényképezőgép zára nyitva áll, miközben igen gyorsan villog az erős fény.

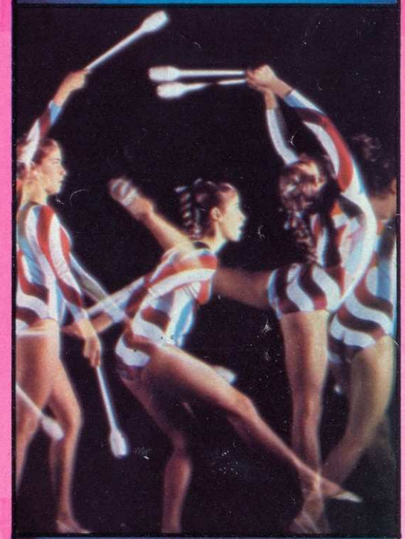

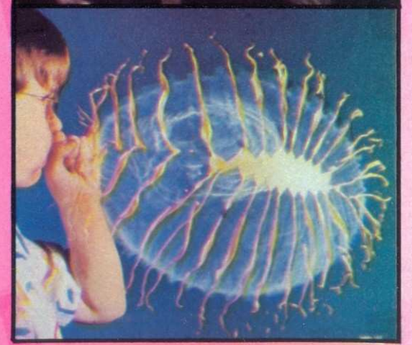

Amit sohasem látnánk: a légpuskából kilőtt lövedék (fent jobbra)

Ezt szabad szemmel is látjuk, mégis más... (balra)

Sötétben végzett mutatvány: minden vakuvillanás rögzít egy pillanatot (jobbra középen)

„Fújd szétpukkadásig"... (jobbra lent)

A DONGÓK BARÁTJA

Mindenkinek van valamilyen szenvedélye. De Eberhard von Hagen számára a „dongók" többet jelentenek: élethivatása lett a szép, repülő rovarok tanulmányozása és gondozása. Mert szükségük van az ember segítségére. Táplálékot adó növényeik, fészkelőhelyeik eltűntek, környezeti mérgek pusztítják őket.

Több mint negyven évvel ezelőtt kezdett el foglalkozni velük. A családnak akkoriban birtoka volt, ahol mézelő méheket is tartottak. Egy kertész törődött a kaptárakkal. Amennyire szívéhez nőttek a méhek, annyira gyűlölte a dongókat, írtotta, ahol csak meglátta őket. Azt állította, hogy a dongók kártevő rablók. A házigazda még ma is megrendülten, felháborodva beszél erről. Szerinte nemcsak a legnagyobb és legszebb államalkotó rovar, de sokkal szorgalmasabb is, mint a méhek. Négy-hatszor annyi virágport hord be és négy-ötször gyorsabban repül. Rossz időben a méhek pihennek, a dongók nem. Ha kell, még mínusz 5 fokban is kirepülnek.

Mindennek ellenére, panaszkodik Von Hagen, a dongóknak nincsen barátja. Nem termelnek annyi mézet, amennyivel érdemes lenne foglalkozni. Pedig nagyon hasznosak. Sok gyümölcsszüret maradna el a dongók közreműködése nélkül, éppen azért, mert viszonylag alacsony hőmérsékleten is kirepülnek. Például a vörös lóhere teljesen a dongók beporzására van utalva, mivel a méhek szívócsöve ehhez a növényhez nem elég hosszú. Ezenkívül a dongók terjesztik azokat az élesztőgombákat is, amelyek elősegítik a kérődzést. Így az állattartók is hasznát látják a dongóknak.

Eberhard von Hagen először is alaposan tanulmányozni kezdte a rovarokat. Áprilisban a rétek és mezők felett köröz minden dongónépek anyja, a dongókirálynő, és megfelelő helyet keres az államalapításhoz: egy elhagyott egérfészket, faodút, kiszolgált madárfészket vagy kerti házak, csűrök gerendáit. Némely dongófajta pedig golyó formájú fészket épít a fűcsomókban. A fészek építőanyaga a hely szerint változik, lehet szalma, széna, egérszőr. Ebben aztán a dongókirálynő viaszból és virágporból sejteket készít, melyekbe lerakja tojásait: 5-15 darabot fajta szerint. A dongókirálynő napról napra keményen dolgozik, hacsak az idő nem elviselhetetlenül rossz. Egyre újabb sejteket épít, mindig új virágport és nektárt kell hoznia táplálékként a kikelő utódoknak. Mert már három-öt nap után kikelnek az első éhes lárvák a tojásokból. Néhány vedlés után bebábozódnak. További 9-12 nap után kikelnek az úgynevezett nimfák, a dolgozó nőstények, amelyeknél a következő két nap során a végtagok, a szárny és a lábak teljesen kibontakoznak. Már 19-22 nap múlva a dolgozók is segíteni tudnak a királynőnek a táplálék felkutatásában. Erre nagy szükség van, mert a népesség napról napra nő, a kikelt lárvákat el kell látni. A dongók tehát gyorsan fejlődnek. A hím állatok szintén 22 nap alatt nőnek fel. A fiatal királynőknek valamivel több időre van szükségük, csak 25 nap után fejlődik ki teljesen a szárnyuk és a lábuk.

A dongóállamok különböző nagyságúak. Ötven állat képez egy kis államot, egy nagy államnak akár 600 tagja is lehet. Négy-hat hét után a dongókirálynő abbahagyja a tojásrakást. Ebben az időpontban az elsőszülött dolgozók betöltötték feladatukat és elpusztulnak, a fiatal dongókirálynők pedig készen állnak a nászrepülésre. Míg ezek a párosodás után is dolgoznak és élnek, a heréknek ennél szomorúbb kilátásaik vannak. Elpusztulnak a megtermékenyítés után, vagyis kikelésük után 14 nappal. A megtermékenyített fiatal királynő testében hordja az új állam csíráját. De csak a következő évben lát neki az alapításnak. Közben megérkezik a tél, amelyre felkészül: zsírréteget szed magára, és ha a napok rövidülnek, téli álomra húzódik a föld alá.

Eberhard von Hagennél csaknem háziállatok lettek a dongók. Házának keleti oldalán, széltől védett helyre maga ácsolt két sor fészket. Méret és berendezés a dongók minden igényét kielégíti. Évtizedes tapasztalatok során alakította ki Von Hagen ezeket a luxuskaptárakat, röpdeszkával, lyukakkal, járatokkal és gyapotpárnával.

Nem fél kedvenc állataitól, melyek ugyancsak szurkálnak, ha valami megijeszti vagy feldühíti őket. A dongókutató puszta kézzel, óvatosan mutató- és hüvelykujja között tartja, és cukros vizet itat velük. Ha eleget ittak, hagyja őket elrepülni és utánuk rohan. Ugyanis, ha a dongók teleitták magukat, egyenesen visszatérnek a fészkükhöz. Így kutatja föl Von Hagen a dongócsaládokat. Ha veszélyeztettnek találja őket, óvatosan kiássa és átköltözteti saját ládáiba.

Eberhard von Hagen laikus kutató. Ez azonban nem hátráltatja a munkáját, sőt a hivatásos szakértők is gyakran meglátogatják. Másfelől is kap elismerést: a dongókról írott terjedelmes könyvéért jó néhány tekintélyes díjat kapott. Előadásokkal, cikkekkel, fotókkal néha még némi pénzt is keres. Mert „dongói" segítségre szorulnak. Mint oly sok állat és növény, ők is veszélyben vannak. Ezért Von Hagen a belterjes mezőgazdálkodást okolja. A gyomirtó szerek csökkentik a virágos növények számát, a gépi művelésre alkalmassá tett földeken alig marad hely virágzó mezsgye számára; a rétekből és legelőkből szántóföldek lesznek. A hártyásszárnyúaknak pedig szükségük van a virágokra, mert néhány ínséges nap már elég egy dongóállam elpusztulásához.

Persze a dongóknak természetes ellenségeik is vannak, elsősorban a madarak. Vagy a csíkos kakukkméh nevű rablórovar, amely tojásait idegen fészkekbe rakja, ahol aztán a kikelt lárvák eleszik a gazdaállat elől a táplálékot. De a legnagyobb ellenség az ember, akinek hagynia kellene, hogy a dongók számára is nőjenek virágok.

W. MAURER

Megrezdül a bokor, lombja széthajlik és megjelenik a Nagy Főnök sastollal ékes feje... a neve Öreg Bölény, Nagy Medve vagy valami hasonló. Titokzatos, büszke és elszánt. Legalábbis a regényekben...

„Az indiánoknál az igazi ivászatot az jelenti, hogy pálinkát isznak, jól berúgnak, összeveregetnek és leöldösik egymást. Amint inni kezdenek, asszonyaik kihordanak a tepiből minden gyilkos szerszámot."

Ezeket a szomorú szavakat egy Nicolas Denys (ejtsd: nikolá dönni) nevű francia utazó írta le, négyszáz évvel ezelőtt.

Sok szó esett már arról, hogy az európaiak, amikor felfedezték, majd meghódították az Újvilágot, egyúttal elpusztították az őshonos indián kultúrákat. Az észak-amerikai földrészen lakó indián népek sorsára azonban további, máig tartó befolyást gyakorolt a fehér ember „nagy találmányának", az égetett szesznek a megismerése.

Indiánregényeinkben – akár Cooper, akár May Károly, akár más szerző írta őket – állandóan visszatér két elem: a „tüzes bot" és a „tüzes víz". Viccesnek találjuk a megfogalmazást: a puskát, a lőfegyvert „tüzes botnak" nevezni valóban mulatságos. A fehér ember villámokat tud szórni... Lehet, hogy a „tüzes víz" még mulatságosabb kifejezés, hiszen két ellentétet társít...?

Észak-Amerikában elsőként a jezsuita szerzetesek állapították meg, hogy a pálinka elképesztő pusztítást végez az indiánok között. A vadak – hiszen így nevezték az indiánokat – megitták, lerészegedtek, ezek után sokkal könnyebb volt üzletet kötni velük, vagy éppen diplomáciai tárgyalásba kezdeni.

Közismert a múlt századi mondás, amely szerint csak egyféle jó indián van, a halott indián. A telepeseknek föld kellett, hogy legeltessék az állatokat, hogy szánthassanak és vethessenek. Az indiánoknak ugyancsak kellett a föld – ráadásul az a föld, amelyen őseik is éltek –, hogy vadászhassanak. Belháború kezdődött...

Ebben a különös háborúban nem

INDIÁN ÁLOM

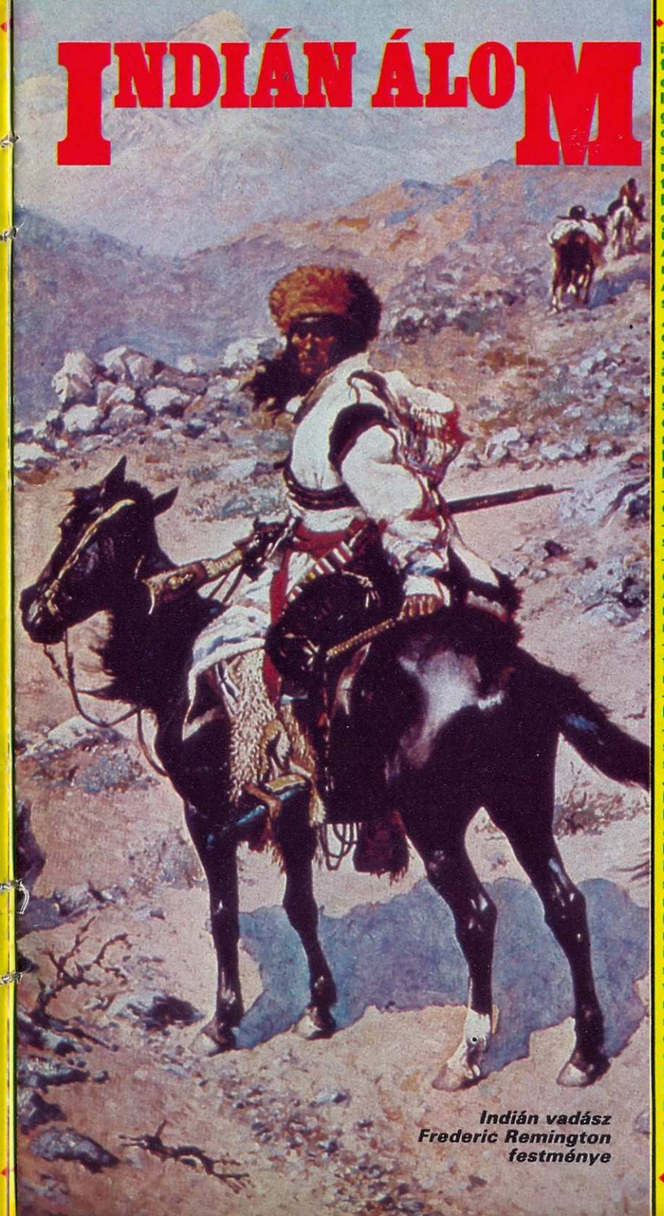

Indián vadász Frederic Remington festménye

is az a fontos, hogy ki miféle fegyvereket használt, hiszen előbb-utóbb az indiánoknak is lett lőfegyverük. Az a leglényegesebb, hogy kétféle életmód csapott össze: az ősi foglalkozásokat űző bennszülötteké és a modern követelményeket megtestesítő fehéreké, pontosabban bevándorlóké. Ezzel pedig az indián álom eleve vesztésre volt ítélve.

Az indián álom a korábbi életmód folytatása. Bűn az ilyesmi? A legkevésbé sem. Csak éppen sehová sem vezet.

„Kezét fölemelte, jelezvén, hogy csendben legyünk. Ezután leszállt lováról, amely nyugodtan állt, mozdulatlanul, mintha tudná, hogy nyihogása veszélybe sodorhat mindannyiunkat. Az indián eközben lehajolt, hogy a nyomokat szemügyre vegye. Sokáig nézegette a puha földön látható jeleket.

– Mit csinál? – kérdezte Henriette.

– Megkérdezi az erdőt – válaszolta halkan az indián asszony.

– Hogyhogy megkérdezi? Az erdő nem tud beszélni...

Az indián húsz-harminc lépésnyire távolodott, majd saját lábnyomaiba lépve visszajött.

– Négy harcos és egy nő – mondta. – Ott állt a nap, amikor erre mentek.

– Vagyis délelőtt? – kérdezte a lány. – Honnan tudja mindezt?

– Az erdő mondta el neki – válaszolt ismét halkan az indián asszony."

Jól ismerjük az ilyen jeleneteket, amelyekből az derül ki, hogy az indiánok a természet gyermekei, minden nyom, levél, letört ág jelent nekik valamit. Később utasaink a jó indián kísérők segítségével megmérkőznek a rájuk támadó banditákkal (ezek elvetemült fehérek), megmérkőznek a rossz indiánokkal is, és boldogan célba érnek. Kísérőik, a jó, okos, hűséges és természetesen hallgatag indiánok pedig visszautasítják a falusi vagy városi életet, a letelepedést. Visszatérnek, hogy az erdőben éljenek, ahogy őseik.

Legalábbis ezt írják a regények. Ez tehát az indiánok álma? Erdőben élni, szarvasra vadászni, földön aludni?

Regényeinkben ezek a jó indiánok egy kicsit olyanok, mint az idomított házőrző kutya. Hallgatnak, nem beszélnek, nem kérnek mást egy jó szónál. Ez pedig a fehér ember álma, amelyet az indiánokról szőtt?

Az tény, hogy a fehér kereskedők igyekeztek kihasználni a vadászó életmódot. A prémkereskedés főként arra épült, hogy az indiánok vadásztak, aztán eladták az állatok prémjét. Ez nagyrészt cserekereskedelem formájában történt, a vadász a szőrméért cserébe üveggyöngyöt, kést, tarka szövetet kapott, később fegyvert, lőszert. No meg italt. Mindez nem is volt baj mindaddig, amíg az indiánok valóban vadászatból éltek. Részeg ember ugyanis nem tud vadászni, és ez eleve gátat vetett az alkoholizmusnak.

Csakhogy a múlt század végére a modern életforma mindent megváltoztatott, a vasutak építésével megszűntek az ősi életmódot még úgy-ahogy biztosító hatalmas, egybefüggő erdőségek. Az indiánok rezervátumokba kerültek, akár egy kihalófélben lévő állatfaj; képzettsége a legtöbbjüknek arra sem volt elegendő, hogy állandó munkát vállaljon. Legfeljebb olyan munkát végeztek, amit a gyengébbnél is gyengébben fizettek. A kétségbeejtő helyzet pedig jó táptalaja annak, hogy az emberek agyonvedeljék magukat.

Az indián álom átvándorolt a filmekbe. A modern kor embere, akár amerikai, akár európai, a vágtázó-lövöldöző indiánfilmekből „megtudta", hogy némelyik indián büszke és hűséges, de vannak olyanok is, akiket le kell mészárolni. Meg is történt. Később jöttek azok a filmek, amelyekben már lelkifurdalást érezhetünk: indiánok és fehérek normális együttélését gúnyos rablóbandák (fehérek) aljas viselkedése ássa alá...

A lelkifurdalás későn jött, lassanként már alig élt indián, aki álmodni tudott volna. Milyen most az indián álom? Élni kell, és ma már egyre több segítséget is kapnak ahhoz, hogy megőrizzék népi kultúrájukat. Ma már mintha azt mondanák mindenki: csak egy jó indián van, az élő indián. Az élő indiánok közül pedig sokan visszatérnek a régi kézműves mesterségekhez, őseik művészetét elevenítik fel csontból,

INDIÁN ÁLOM

bőrből, fából. A legmodernebb korban mindez eladható.

„– Hálás vagyok, rézbőrű testvérem, mert megmentetted az életemet! Fogadd el tőlem ajándékba…

Kezét ismét fölemelte, és én elhallgattam. Lova hátára ugrott, kiegyenesedett a nyeregben, és sólyomtekintettel fürkészte a láthatárt. Aztán búcsút intett, és szó nélkül elvágtatott."

A szótlan rézbőrű testvér dédunokái most apróbb-nagyobb tárgyakat készítenek, amelyeket fehér bőrű testvéreik szívesen megvásárolnak, hogy otthon vitrinbe tegyék. Az indiánok pedig néha talán arról álmodnak, hogy végeláthatatlan prérin lovagolnak…

Bölényvadászat Charles M. Russel festménye

SZITAKÖTŐ

Legalábbis annak látszik egy „rendes" utasszállító gép mellett ez az oktatásra és akrobatikára is alkalmas kis röpcsi. Legnagyobb sebessége is elmarad az óriás csodákhoz képest, ugyanis óránként csak 230 kilométer. Hatótávolsága viszont meglepően nagy: 85 literes tartálya 1100 kilométer megtételére elegendő. Önsúlya 450 kg és két személy fér el benne.

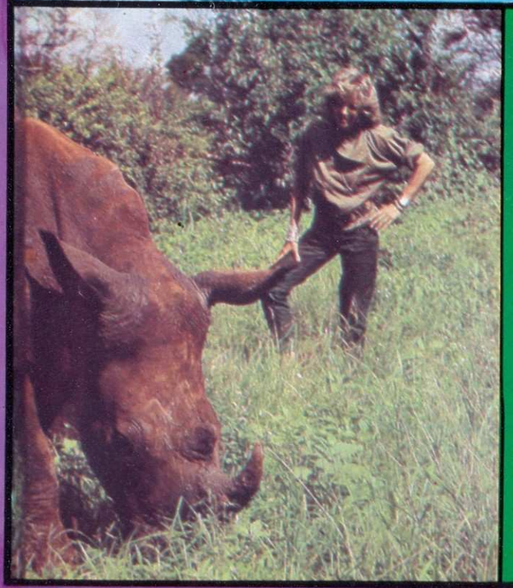

RINO

A veszélyben lévő afrikai orrszarvúak védelmére néhányat repülőgépen az Egyesült Államokba, Texasba szállítottak. Egy állatbarát farmer biztosított nekik helyet a saját legelőjén, összesen harminchárom hektáron. Az állatok jól érzik magukat, sem orvvadászok, sem másféle ellenség nem leselkedik rájuk. Remélhetőleg szaporodni is fognak.

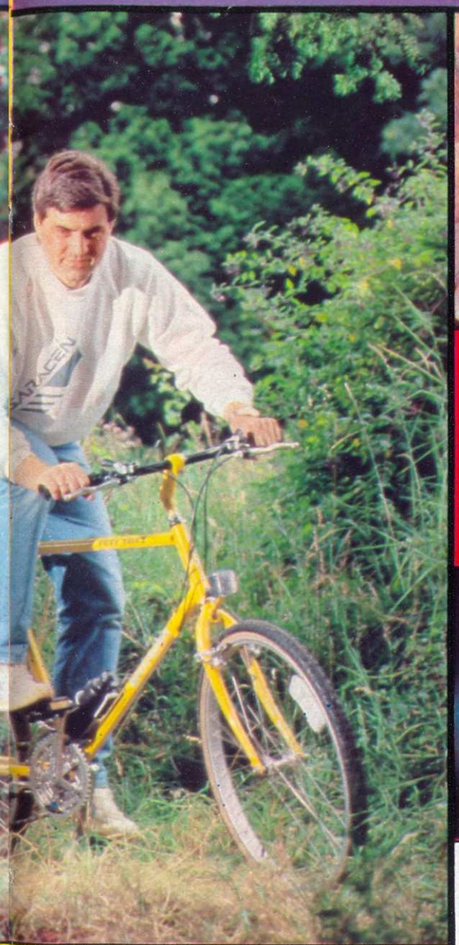

TERepjáró BICIKLI

Ki gondolná, hogy ez a kerékpár megjárta a Kilimandzsárót! Egyre terjed a terepbiciklizés, sőt a kerékpáros hegymászás divatja a nyugati egyetemisták körében. Ehhez a szokatlan kedvteléshez azonban különleges „járgányokra" van szükség, ám ilyeneket a legnagyobb kerékpárgyárak sem készítenek. Az egyetemisták rákényszerültek tehát arra, hogy barkácsoljanak. Különlegesen erős fémötvözetből építették, és a legkorszerűbb sebességváltóval szerelték föl a világjáró fiatalemberek a csodamasinát.

AZ ÉV BŐRŐSE

A pontos cím persze nem ilyen tréfás: „Az év legjobb európai bőrdíszművese", és a görög származású Andreas Neofitou kapta meg aranyozott szattyánbőr íróasztali készletéért. A fiatal bőrdíszműves egy londoni cégnél kapott ösztöndíjat, ahol államfők, nagyvállalatok igazgatói és mindenféle hírességek rendelik meg mindennapi „íróasztalravalójukat", illetve köttetik be könyvtáruk egy-egy féltett, régi kincsét.

ÓRIÁS

Első látásra egyáltalán nem emlékeztet a Jupiterre, sőt semmilyen bolygóra ez a felvétel. Úgynevezett pásztázó infravörös távcsőhöz kapcsolt számítógép rajzolta ki a képernyőjére. Ez a fajta színképelemzés sokat elárul a bolygó anyagáról. A kék az emberi szemmel is megfigyelhető felhősapkákról ad képet, a zöld pedig csak a sarkok fölött húzódik, s a bolygó légkörében található kis mennyiségű metánról árulkodik. A vörös, a leghosszabb hullámhosszú szín, az égitest belső hőforrását jelzi a bolygó egyenlítője mentén.

mini alfa

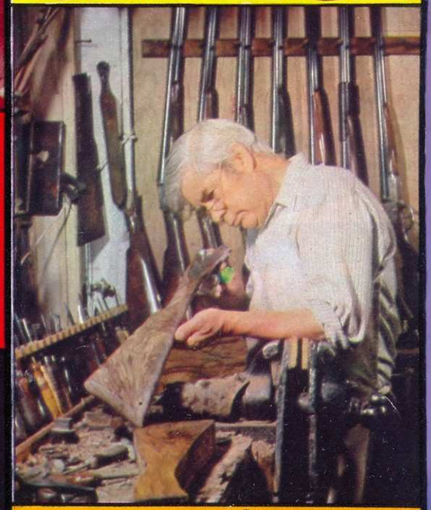

PUSKA MÉRETRE

Már a puskaművesek ötödik nemzedéke készíti Angliában azokat a csodálatos vadászfegyvereket, amelyekről sokan állítják, hogy a világon a legjobbak. A Powell (ejtsd: pauöl) testvérek műhelye olyasmit ajánl a vásárlónak, amivel a nagy fegyvergyárak nem tudnak versenyezni: „méretre szabott" vadászpuskát lehet náluk rendelni. A vadásznak lemérik a testsúlyát, feljegyzik a legfontosabb méreteit, ellenőrzik a látását, s csak ezután fognak munkához. A megrendelő választhatja ki, milyen nemes fából készüljön a puskatus: gesztenye, kőris, netán rózsa vagy mahagóni. Mindegyik művészi kivitelű puskatusra „jár" egy belefaragott vadászjelenet, de kívánság szerint odakerülhet a puska tulajdonosának monogramja is aranyból vagy elefántcsontból.

LEONARD

© Dargand Editeurs 1982 Szerzők: Groot és Turk Fordította: Fáber András

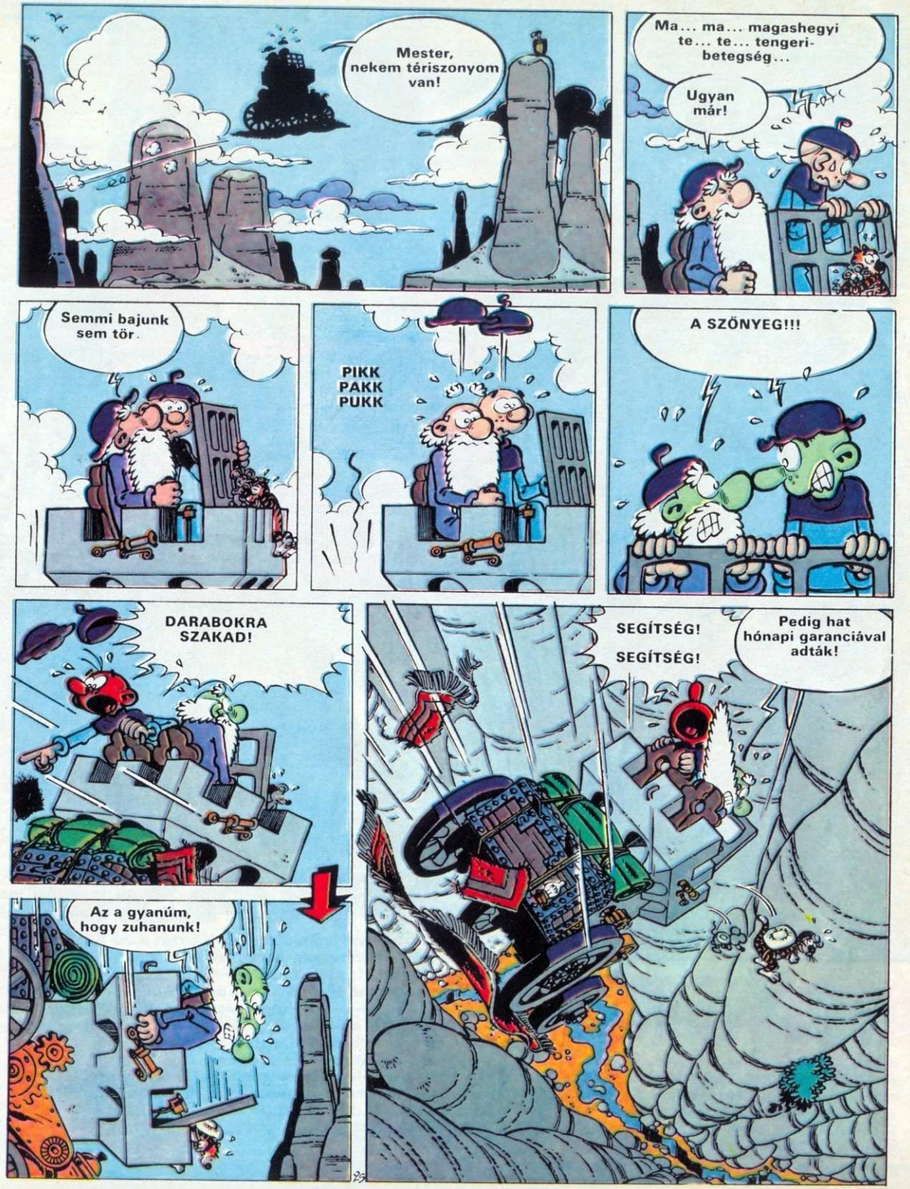

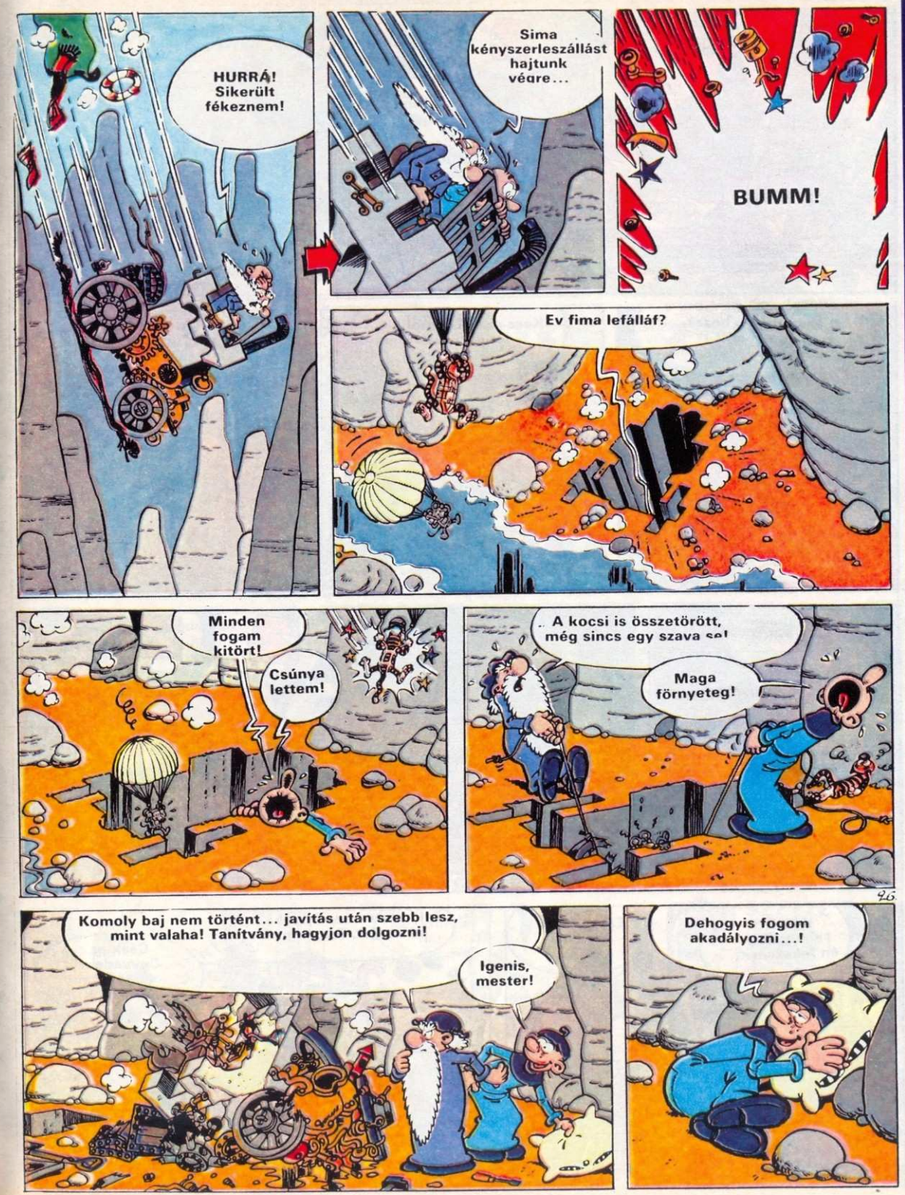

BREAK-KORONG

A korong segíti a divatos tánc, a BREAK mozdulatainak elsajátítását, közben megmozgatja az egész test izomzatát.
A korongra két lábbal kell felállni, a láb és a kéz együttes ritmusos mozgatásával a tárcsa könnyedén mozgásba hozható. Gyakorlás után a mozgások az egyéni igényeknek megfelelően kombinálhatók.

MEDION

Az
IPM
KÖNYVTÁR
tájékoztatója

1000 szó képekben
IN ENGLISH ПО-РУССКИ

MÁR MEGJELENT

Angolul
és
oroszul
tanuló
gyermekeknek

ÁRA: 119,– Ft

Kapható
a könyvesboltokban

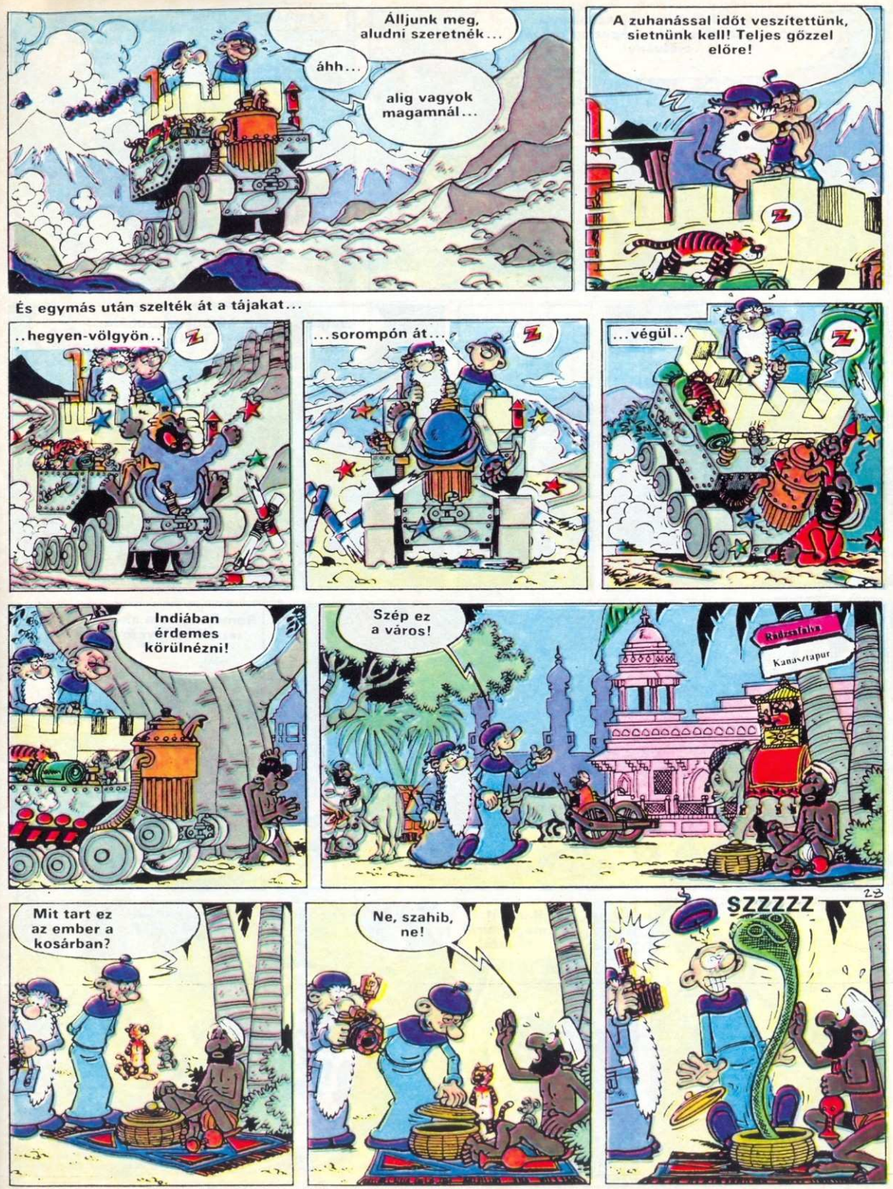

MOKÉP

KICSI KOCSI MONTE-CARLÓBA MEGY

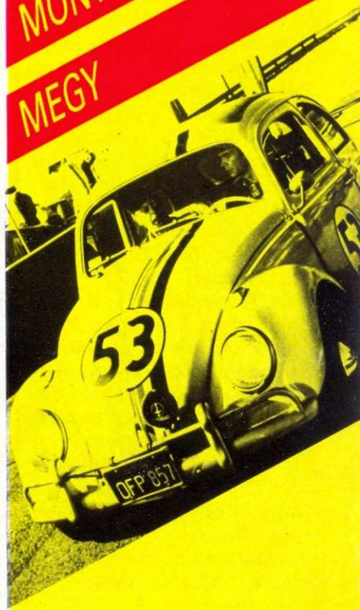

amerikai
filmvígjáték

Rendezte:
VINCENT McEVEETY

Herbie,
a csodálatos Volkswagen
újra a mozikban!

A gyümölcsszámlálás megfejtése

Az alma értéke 7, a banán 8, az ananász 3-at, a cseresznye pedig 2-t ér, a kérdéses sor összege 25. A helyes megfejtést közel ezren küldték be, közülük húszat sorsoltunk ki, nyereményük 1000 szó angolul, oroszul egy-egy példánya. **Bognár László,** Budapest 1106, Gyakorló u.; **Demeter Péter,** Sajószentpéter 3770, Alkotmány út; **Gágó Róbert,** Marcali 8700, Szabadság u.; **Haász Katalin,** Székesfehérvár 8000, Kőszegi u.; **Halmágyi Ágnes,** Budapest 1122, Maros u.;**Horváth Krisztián,** Tata 2890, Bláthy út; **Kárpáti Ildikó,** Bóly 7754, Arany János u.; **Krasznai Tímea,** Szárliget 2067, Árpád út; **Kovács Gábor,** Szekszárd 7100, Hermann Ottó ltp.; **Kürthy István,** Budapest 1188, Kisfaludy u.; **Lakatos Móni,** Budapest 1173, Kis u.; **Nagy Gábor,** Váchartyán 2164, Arany János u.; **Nagy Zoltán,** Tiszavasvári 4440, Babits út; **Reményi Bernadett,** Budapest 1192, Álmos u.; **Szabó Ágnes,** Rákóczifalva 5085, Rákóczi út; **Sztanó Balázs,** Szeged 6722, Bólyai u.; **Tamás Szilvia,** Győrújbarát 9081, Fő út; **Ulrich Zoltán,** Tolna 7130, József Attila u.; **Vida Emese,** Szentes 6600, Mariska u.; **Zsigmond István,** Dunaújváros 2400, Vasmű út.

A nyerteseknek gratulálunk, nyereményüket postán küldjük el.

Az IPM
KÖNYVTÁR tájékoztatója

Megjelenése novemberre várható

A VILÁG FELFEDEZÉSE
a nyolckötetes Larousse-sorozat első kötete

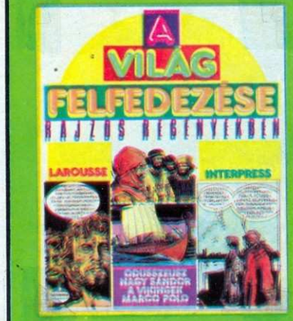

144 oldalon
színes, történelmi képregény
Odüsszeusz nekivág az Atlanti-óceánnak
Nagy Sándor Indiáig hatol
Marco Polo a Nagy Kán udvarában

Megjelenése novemberre várható

Ára: 200,– Ft

ALADDIN

Színes
olasz
kalandfilm

**Főszerepben
BUD SPENCER,**

akit ezúttal a legendás csodalámpa szellemeként láthattok majd a mozikban. A tizenéves Al szolgálatába szegődik. Varázsszó: „szeretném" és a hatalmas és jóságos szellem a legbizarrabb ötleteket is teljesíti. Természetesen verekszik is.

**Június 30-tól
a mozik műsorán**

MOKÉP

Folytatás a 40. oldalon

Villamos vezetéket megérinteni, vagy megközelíteni tilos!

Fűnyírót sérült csatlakozóvezetékkel üzemeltetni balesetveszélyes!

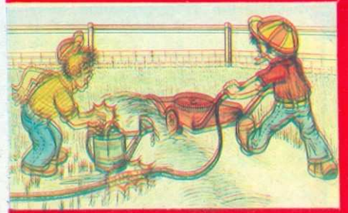

UJJÉ...!

„Ujjé, a ligetben nagyszerű!" – mondja a közismert nóta, hiszen ott célba is lőhetünk, körhintára ülhetünk, és tormás virslit ehetünk. Újabban egyre több és egyre érdekesebb technikai csodával találkozhatunk. Közben a vidámparkok körül folyik a küzdelem, hiszen óriási üzletről van szó. Világviszonylatban a franciák, olaszok, spanyolok az elsők. A vidámpark pedig egyáltalán nemcsak a gyerekek paradicsoma...

A vidámparkok gomba módra szaporodnak mindenfelé. Úgy képzelné az ember, hogy tömve vannak léggömböt szorongató, vattacukrot eszegető gyerekekkel. A valóságban ezek tökéletes gépezetek az európai, amerikai és japán felnőttek szórakoztatására. Látogatóik hetven százaléka ugyanis felnőtt. Az üzletemberek évtizedekre szóló tervek megvalósításába kezdtek, hiszen a vidámparkokban emberek milliói töltenek el egész napokat. Belépőt fizetnek, édességet vásárolnak, esznek a parkokban működő éttermekben, lefényképeztetik magukat, emléktárgyakat vásárolnak.

Az Eurodisneyland mellett, Franciaországban több mint száz vidámparkot fog építeni a miniszterelnök felügyelete alatt álló szerv. Spanyolországban is épül egy hatalmas vidámpark. Olaszország pályázatot hirdet vidámpark-tervek készítésére. De vajon miért tört ki ez a láz? A vidámpark a nagy lehetőségek színhelye. Ott hősnek érezheted magad minden kockázat nélkül: az óriáskerék felvisz 47 méter magasra. Nem kell szégyenkezned, hogy gyerekes vagy, nyugodtan élvezheted a tündérek és a törpék világát. Viharvasutak kis kocsijában ülve leszámolhatsz ősi félelmeiddel, a tűzzel, a zuhanással, a háborúval. Nem félsz, ha rád szakad a bánya, ha sebes folyón siklasz le, ha ki-

Műszaki csodák, óriás mesealakok és... Coca-Cola-kút... vagyis minden, ami elképzelhető

A legmodernebb körhinták és szellemvasutak az örök fantázia birodalmába visznek

gyullad a ház. Minden a legteljesebb mértékben valódi, mert minden a legteljesebb mértékben hamis: az uszoda a mesterséges hullámokkal, a távoli, izgalmas városokat utánzó épületek, a szörnyállatok, melyek megmozdulnak... Megtalálhatsz itt mindent, ami érdekes. Az olasz városok nevezetességeit, az ókori Egyiptomot, a Királyok Völgyét, a Föld történetének minden érdekességét. A római EUR-negyedben például az igaziaktól néhány kilométerre a Forum Romanum falait és az antik Rómát. A látogatók részesei lehetnek egy „igazi" csillagháborúnak, láthatják a Vörös-tenger kettényílását, egy híd összeomlását és az ötven méter magas King Kongot.

Találni immár vidámparkot minden ízlés, minden érdeklődés számára. Olaszországban a legkedveltebbek a vízi parkok, a mesterséges hullámaikkal, az összeütköző csónakokkal, az őrült folyóval.

Franciaországban épül Uderzo és Goscinny rajzfigurájának, az Asterixnek szentelt park. Megnyitását 1989 áprilisára tervezik, és vidám egyvelegben megtalálható lesz benne a barbárok faluja, a rómaiak arénája, a delfinmedence, a dodzsem és egy párizsi utca kétszáz méteres szakaszának rekonstrukciója, meghozzá a középkortól napjainkig.

Olaszországban tervezik az úgynevezett tematikus oktatóparkok létesítését, ahol például beszélő robotvirágok és robotrovarok szórakoztatnák a látogatókat. Ugyanitt egy 35 méteres emberi testet lehetne szervről szervre bejárni az érrendszer labirintusán keresztül. Ugyancsak a Fantalandia nevű cég tervezi Rómában a másik parkot a római birodalom témájában. Hogy lesz-e sikerük? Kétségkívül csak akkor, ha eléggé szórakoztató módon tudják megvalósítani az oktatást. Talán a francia Verne-város terve felel meg a legjobban ennek a nem elhanyagolható követelménynek: megnyitását szintén 1989 tavaszára tervezik Amiensben. Témája a ma és a holnap technológiája. De mindez a Verne-regények hangulatával és ismerős elemeivel: lesz ott rejtelmes sziget, tengeralattjáró, föld alatti város, kitörő vulkán...

BAGIRA MEGSZÓLAL...

A rák hátrafelé megy, a hal jól él a vízben, a madár szabadon repül, a róka ravasz, a kígyó pedig gonosz. A liba buta... de Selma Lagerlöf gyönyörű meséjében, Nils Holgerson csodálatos utazásában Márton liba mégis kedves jószág, és a dzsungelben Ká, az óriáskígyó is jó barátunk... hogy van ez?

Egy alkalommal Ausztráliában folytattam vizsgálatokat arról, hogy az ottani emberek hogyan gondolkodnak saját földrészük állatairól. Mire vadásznak, mit tenyésztenek, és hogyan ábrázolják őket képeiken, meséikben. Egy eldugott, isten háta mögötti falucskában beszélgettem a bennszülöttekkel, akik készségesen elmagyarázták, hogy melyik állat minek a jelképe. Történeteket is meséltek, aztán, amikor már többé-kevésbé mindent elmondtak, ők kérdezősködtek.

Igyekeztem én is válaszolni, de utána elégedetlen voltam. Rájöttem ugyanis, hogy életünk teli van ugyan állatszimbólumokkal, de alig tudok róluk valamit.

A televízió műsoraiban hemzsegnek az állatok. Minden valamirevaló rajzfilm teli van Donald kacsa leszármazottaival, macskákkal, egerekkel, mókusokkal. A divatos trikókon állatfigurák. Az autók hűtőrácsán szarvas, jaguár... de például csigát véletlenül sem találunk gépkocsira festve. Miért?

Mert szerintünk, emberek szerint vannak jobb és rosszabb, szebb és csúnyább állatok. Képregények és mesék terjesztik és erősítik ezt az emberi értékrendet. Sok izgalmas vonást fedezhetünk föl ebben. Szinte az egész világon fogyasztják a húst, ugyanakkor általában a húsevő állatok a mesékben rosszak, a növényevők pedig jók. Mindig a gonosz farkas eszi meg a szegény kecskét, az ember viszont erősen elszomorodna, ha kecske módjára csak káposztát kapna, soha egy darab húst hozzá...

Az állatmesék és filmek szereplői kitalált történetekben vesznek részt: állatok ugyan, de nagyon is emberarcúak. A mesék világa pedig beleépül az emberek fejébe. Érdekes eredménnyel járna, ha készítenénk egy listát a közismert állatokról, és a gyermekeket, valamint felnőtteket megkérnénk, hogy jelöljék meg rajta a jókat meg a rosszakat.

Természetes dolog ez, hiszen az állattörténeteket éppen azért találta ki az ember már nagyon régen, hogy emberekre jellemző cselekvéseket, emberi kapcsolatokat mutasson be, hogy erkölcsi értékű példázatokkal szolgáljon. Amikor az ókori latin szerző, Phaedrus leírta verses meséjét a farkasról és bárányról, „akik" egy patakból ittak, a végén el is mondta: azokról szól ez, akik bármilyen légből kapott ürügygyel megtámadják a másikat. (A farkas ugyanis azt kifogásolta, hogy a bárány bepiszkítja az ő ivóvizét, pedig ő maga állt a patak folyása szerint magasabban...)

A valóságban az állatok nem ismerik sem a szeretetet, sem a gonoszságot. Nem jóindulatúak és nincsenek rossz szándékaik, nincs bennük jámborság, kapzsiság, kegyetlenség vagy ravaszság. Ezek mindmind emberi vonások és szándékok. Emberi kategóriák szerint szemléljük őket, és igyekszünk elérni, hogy ne is lássuk másként.

Ha valakire azt mondjuk: féreg, dögkeselyű, kutya, varangyos béka, disznó vagy majom, általában nem veszi jó néven, megsértődik. De próbáljunk meg csak valakit tigrisnek, oroszlánnak, sasnak nevezni! Bizonyosak lehetünk benne, hogy bóknak veszi, büszke lesz rá, még akkor is, ha mi eredetileg sértésnek szántuk. Az ilyen „elnevezések" mélyén ugyanis az rejlik, hogy az illető annak az állatnak a tulajdonságaival rendelkezik. Ha kimondjuk rá a varázsigét, úgy is lesz...

Ezért használunk igen sok emberi viselkedés meghatározására állati hasonlatokat: makacs, mint az ösvér, buta, mint egy tyúk, ravasz, mint a róka, bátor, akár az oroszlán, akkora, mint egy elefánt...

Még szerencse, hogy nem kizárólag az állatokról alkotott fogalmaink határozzák meg a gondolkodásunkat. Akkor ugyanis az állatokról valójában semmit sem tudnánk, csak leegyszerűsített megállapításokat. Ezek szerint a bagoly bölcs, a szamár buta, a páva és a pillangó szép, a disznó és a varangy utálatos. A ló okos, a darázs mindig mérges, a medve ormótlan, a farkas kegyetlen, a hiéna pedig még aljas is.

Tulajdonképpen a méhek és a katicabogár kivételével minden ízeltlábú, minden rovar és bogár rossz; a csúszómászók gonoszak. A madarak és az emlősök vegyes társaságot alkotnak, különösen a kisebbek. Bambi, a nagy szemű, kedves és hős felnőtté váló őz mindannyiunk kedvence, amint az őzek általában. Az énekesmadarak természetesen jók, de a ragadozók már nem. (Ez annyira erősen él még a modern társadalmakban is, hogy sok helyütt nagy gondot jelent a ragadozó madarak irtása: még a hivatásos vadászokat is nehéz néha meggyőzni, ne pusztítsák őket, mert felborul a természetes egyensúly.)

Ki vásárolna olyan gépkocsit, amelynek mondjuk Pávián a neve? Az utakon azonban csak úgy nyüzsögnek a négykerekű Pumák, Jaguárok, Musztángok, Sólymok és Impalák. Ezeket az autóneveket hosszas közvélemény-kutatás után, és nem véletlenül adták: olyan tulajdonságokat sugalmaznak, amelyekkel a gépkocsi volánja mögé ülő ember is rendelkezni szeretne.

Távoli, egzotikus vadállatok képzeteit irodalmi alkotások alakítják. A fekete párduc bizonyára legalább annyira veszélyes, mint az a farkas, amelyik felfalja Piroskát és a nagymamát. Kipling remek meséje, A dzsungel könyve mégis elérte, hogy nálunk mindenki szeretettel gondol Bagirára, a bölcs, jóságos fekete párducra. Ugyanitt életünk talán legkedvesebb farkasaival is találkozunk, a tiszteletreméltó Akelával és a kedves Szürke Testvérrel... Az, hogy ezek ugyanúgy farkasok, mint az a másik, amelyiknek „azért van olyan nagy szája, hogy Piroskát bekaphassa"...? Ez már nem zavar minket.

Ez a „kavarodás", ami a farkasok világát már jó és rossz egyedekre bontja, biztató is. Talán így eljuthatunk oda, hogy végül egyáltalán ne beszéljünk gonosz farkasról...?

De miért fontos ez? Az állatvilág pusztulásával és sok más modern életkörülménnyel megjelent, és egyre nagyobb méreteket ölt a kedvenc állatok tartása, ápolása. Akik gondosan ápolják, „szeretik" kutyájukat, gyakran tekintenek megvetéssel azokra, akik viszont nem tartanak kutyát. Ha nem vigyázunk, egy szép napon kiderül, hogy mi, emberek aszerint ítéljük meg egymást, hogy ki milyen állatot tart: kialakul egy újabb, sokkal veszélyesebb jelképrendszer. Aki akváriumot rendez be és halakkal foglalkozik, az síkos és utálatos lesz, aki bernáthegyit vagy újfundlandit tart, az erős és komoly. Aki majd lepkéket gyűjt, azt nem lehet komolyan venni... Jaj nekünk...!

Közben a kipusztulóban lévő állatokat állatkertekben és rezervátumokban helyezzük el, mert lelkiismeretünk azt súgja, hogy magunk vagyunk pusztulásuk oka...

Talán eljutunk oda, hogy nem akarjuk az állatokat emberi jellemmel felruházni, és embertársainkat sem ítéljük meg kedvenc állataik alapján. Hadd szárnyaljon szabadon a kuvik (amely nem halálmadár) és hadd futkosson a róka (amely nem ravasz és nem csalafinta), és hadd vadásszon a nádasban a sikló (amely nem utálatos és semmiképpen sem kell agyonverni). Ne önmagunkat lássuk bennük, hanem azt, amik: az egyelőre még élő természet részeit.

Bernard Nietschmann

A majmok ügyesek, érzékenyek, mégsem örül senki, ha majomnak tartják

Hasznos is, erős is, szívesen vadásznak reá... mégis kellemetlen, ha egy ember „vén rozmár"...

Világszerte tenyésztik, méghozzá évezredek óta, de aki „disznó", azt az embert nem szeretjük

Ha valakire azt mondjuk: húzszemű, az még dicséret is lehet „Te ló!" – ettől megsértődünk, pedig kultúránk társa, sokszor írtak arról is, hogy okos és hűséges

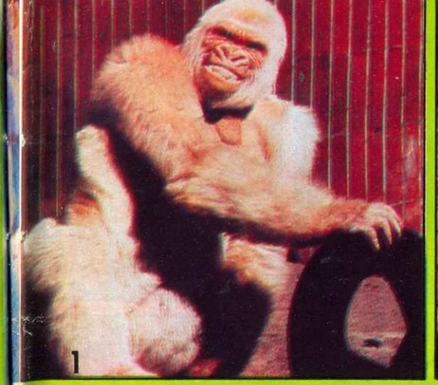
1

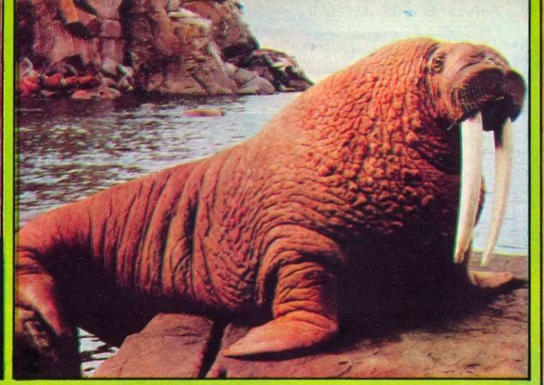
2

3

4

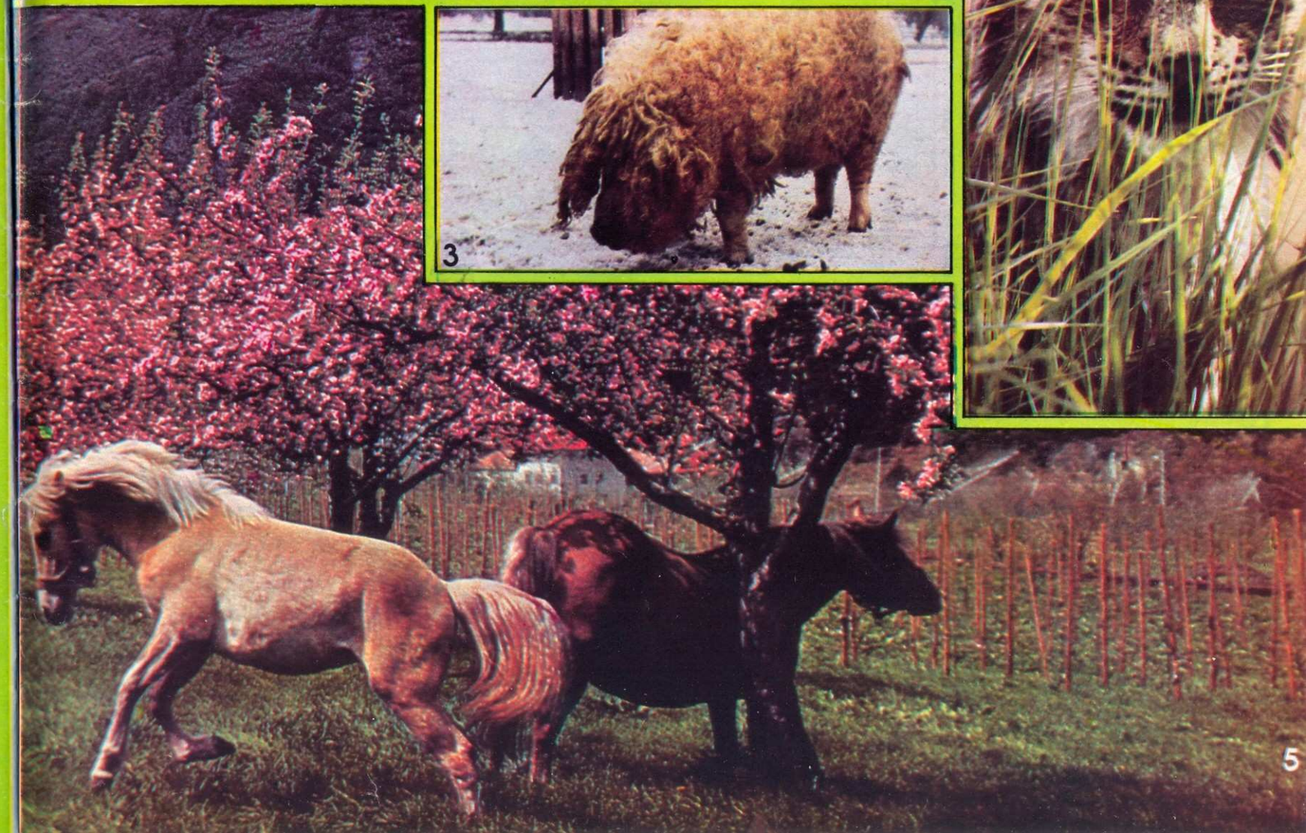
5

Folytatás a 35. oldalról

Három éve...

A hármas szám bűvöletes és kerek... Greskovits Péter és Csanádi Sándor három éve, 1985. május 16-án tünt el a Himalája hóviharában. Mindez hétezer méter magasságban történt. A magasság, a Himalája bármelyik csúcsának megmászása szintén bűvöletes dolog. Csanádi Sándor volt a kezdeményező: még egyetemi éveik során megismertette Greskovits Péterrel az alpinizmust. Megmászták a Tátra számos szikláját, az Alpok, az erdélyi Fogarasi havasok, valamint a Kaukázus több csúcsát. Sziklát, magas hegyet mászni nem csupán elhatározás kérdése, és egyáltalán nem hősködés dolga. A felkészülés nem egyszerűen edzés, erőnlét, felszerelés és technikai tudás megszerzéséből áll. Az igazi alpinizmus sok lelkierőt igényel. Akik ilyesmire vállalkoznak, nemcsak a sziklák csúcsára akarnak feljutni, hanem a különleges körülmények között, a különleges erőfeszítések közben az emberség próbáját állják ki. Megtanulnak segíteni a másikon, lemondani, egyszóval: uralkodni önmagukon és szeretettel bánni másokkal. A hegymászó Greskovits Péter élete a tudás megszerzésével indult. Semmit sem a végén kell kezdeni: ő kiválóan végezte a gyógyszerészetet. Tanulás mellett kosarazott, futott, úszott, gyalogtúrázott. Amikor a Himalchuli East csúcsot akarták bevenni, barátja, Csanádi Sándor a hóviharban bajba került, ő pedig igyekezett megmenteni. Így tűntek el mindketten, örökre.

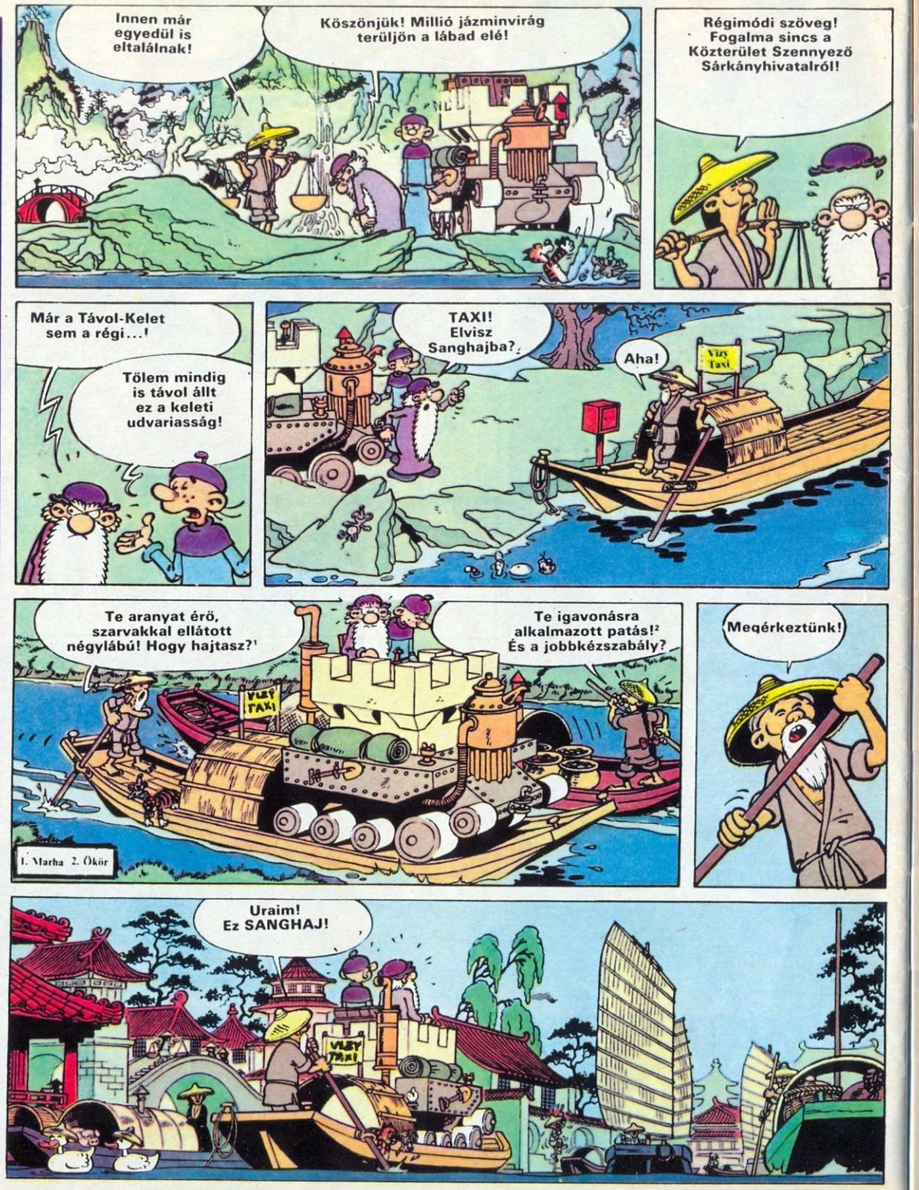

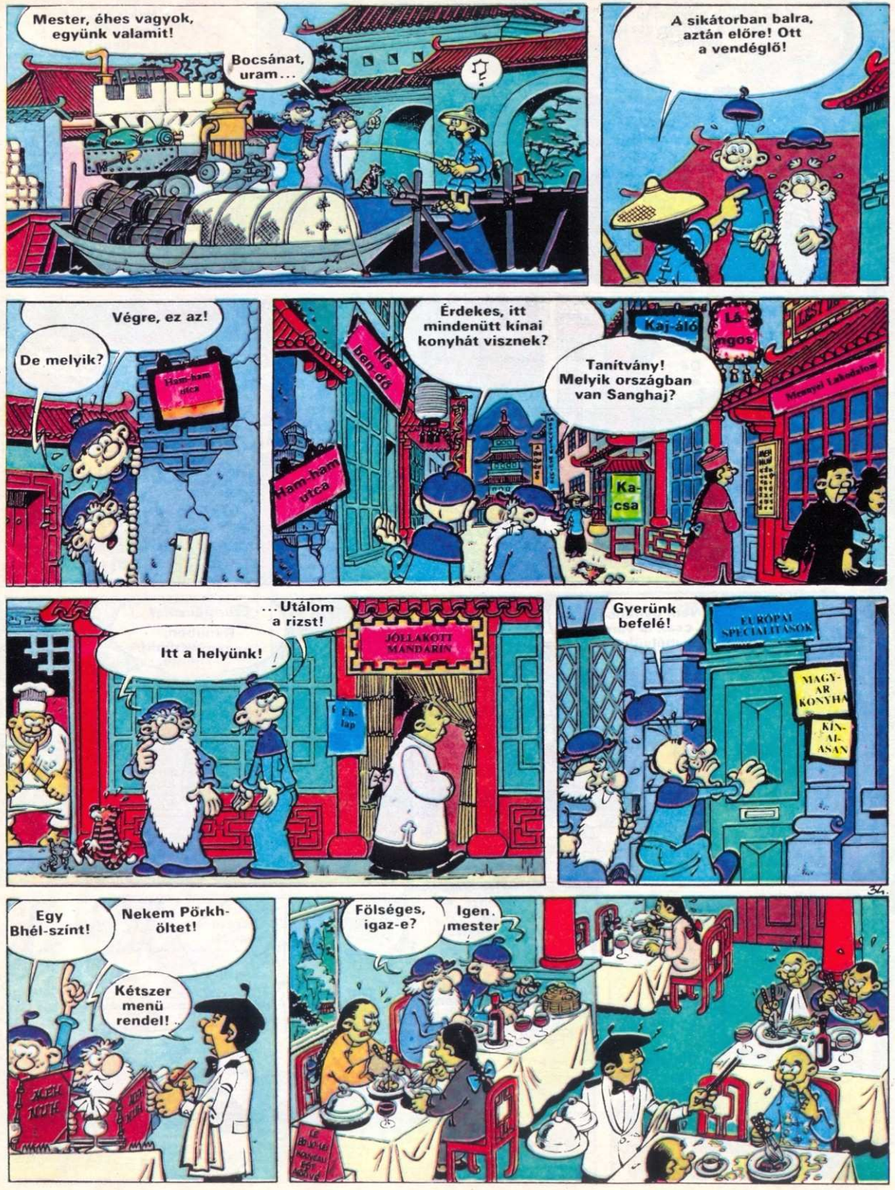

RETRO-TOTÓ

Rejtvény

Sok olvasónk kérte, hogy az Alfa tizedik évfolyama alkalmából rejtvény formájában idézzünk fel egy-egy korábbi témát. Megszületett hát a retro-totó, amely az elmúlt egy-két évfolyamban szereplő témákkal kapcsolatos. Megfejtésül elég beküldeni a kérdést jelző betűt és a helyes válasz jelét, például: A–1, B–2, C–x (vigyázat, ezek csak példák, nem föltétlenül helyes válaszok!), július 15-ig a szerkesztőség címére: Budapest 1525, Pf. 46. Húsz megfejtőt sorsolunk ki, akik könyvjutalmat kapnak. Kérjük, a megfejtéseket nyílt levelezőlapon küldjék!

A) Nagy Heródes király
1 – megölte Julius Caesart
2 – várost épített a tengeren
x – keresztre feszíttette Jézust

B) A Stonehenge
1 – az angol parlament népies neve
2 – gall szabadsághősök dala az Asterixben
x – kőkorszaki építmény Angliában

C) Az „ADP" rövidítés jelentése
1 – ausztráliai számítógépes rendszer
2 – energiaraktározó óriás molekula a sejtekben
x – a norvég légitársaság gépeinek jele

D) A felláp
1 – az arab földműves (fellah) hindu kiejtése
2 – a dagadóláp másik neve
x – a víz alatti régészet eszköze

E) A Hölgy menyéttel című kép festője
1 – Pablo Picasso
2 – Boris Vallejo
x – Leonardo da Vinci

F) A márvány
1 – a gránit változata
2 – kristályos homokkő
x – a mészkő változata

G) A kentaurok
1 – oroszlánfejű szörnyek a germán mitológiában
2 – lótestű, emberfejű lények a görög mitológiában
x – kígyótestű szörnyek az inka motológiában.

Megszületett...

...méghozzá 1564-ben. Poros kisváros volt a szülőhelye, egy idő múlva a fiú a fővárosba került. Mit művelt, mit nem? Sok a homály az életrajzában, de annyi bizonyos, hogy egyszer csak az egyik fővárosi színházba került. Színészkedett, színdarabokat írt, rendezett. Egy idő múlva felhagyott ezzel az élettel, és visszatért a poros kisvárosba. Ott is halt meg, ötvenkét éves korában. Színdarabjait nagyobbrészt nem saját maga találta ki, hanem összegyűjtött mindenféle „nyersanyagot", korabeli, szájról szájra (vagy inkább színpadról színpadra) járó témákat, jeleneteket, krónikákban leírt dolgokat vegyített más forrásokból merített részletekkel. De a végső alak mindig olyan, hogy... milyen is? Halála után keveset játszották, volt úgy, hogy egyáltalán nem, később felfedezték, divatos lett. Sokszor át is dolgozták, különösen tragédiái végét: mert hogyisne élne túl minden bajt és hogyisne szeretné egymást a szerelmes ifjú pár, míg ásó, kapa s a nagyharang el nem választja őket... A szobatudósok nem értették, hogy írhatott a tragédiák közepébe vidám jeleneteket... a közönség értette. A színháziak pedig különösen értették. Más szobatudósok „rájöttek", hogy darabjait nem is ő írta. Remek, csodálatos művek ezek, bizonyosan valamelyik főúr írta őket álnéven, nem pedig az a titokzatos alak, aki közönséges polgárnak született... Mindenesetre műveit azóta is örömmel mutatja be mindenféle színház, mert mindig mások, változnak velünk és az életünkkel együtt. A színház, a drámák világában olyanok ezek a komédiák és tragédiák, mint a Biblia: minden bennük van. Szerzőjük 424 évvel ezelőtt született és 1616-ban halt meg. William Shakespearenek hívták.

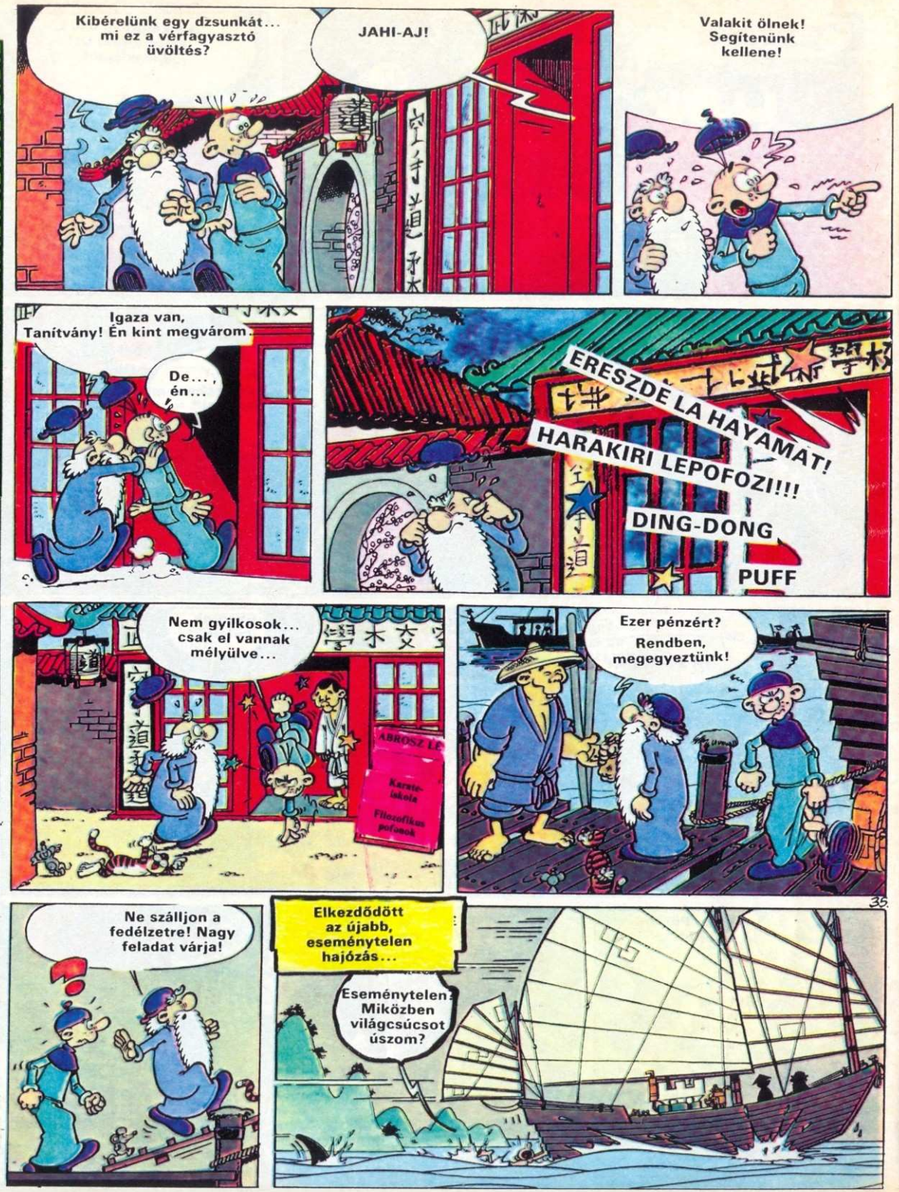

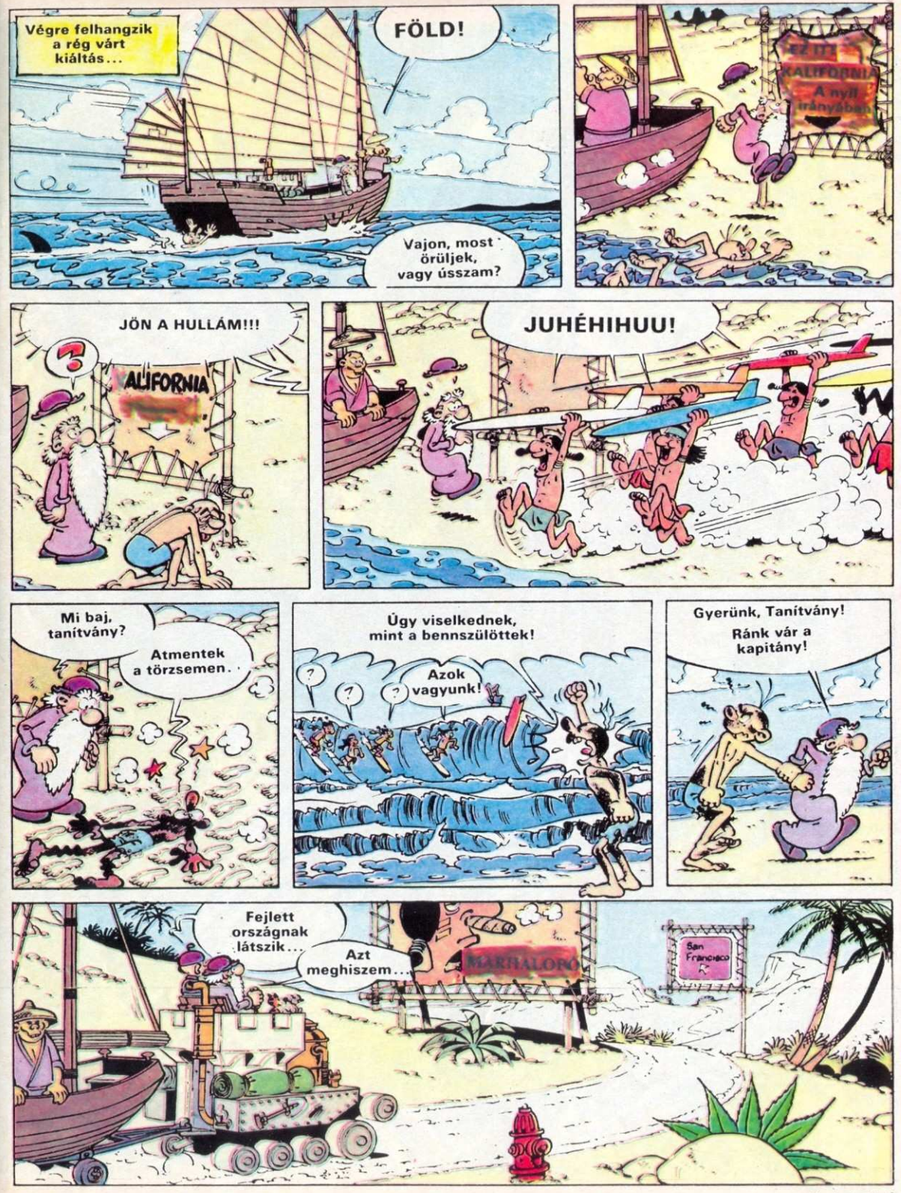

Folytatjuk

AZ ALFA ÁRA...

...harminc forint lesz az augusztusi számtól kezdve. A drágulás fiatal olvasóink egy részének bizonyosan gondot okoz, a szerkesztőség sokáig húzta-halasztotta az áremelést...

A papír ára

1985 februárja óta (amikor 24 forintról 26 forintra „ugrott" az Alfa), vagyis három év alatt ez a papír hatvan százalékkal drágult. Mindenképpen fiatal olvasóink kedvében akartunk járni, ezért a lap ára maradt hosszú ideig 26 forint. Tovább már nem lehet, ugyanis kockáztattuk volna a nyomás minőségét, a színes oldalakat, a képregények megjelenését, a sok érdekes képet.

Harminc forintért

a változó világban változatlanul megőrizhetjük az Alfa jellegét és külalakját. Reméljük, megőrizhetjük olvasóink népes táborát is, akik ezután ugyanúgy megtalálják lapunkban az érdekes és szép olvasnivalót, mint eddig.

A szerkesztőség

INDUKCIÓ

Az áram termelése a világon a legegyszerűbb dolog: vegyünk egy mágnespatkót, és a két sarka között mozgassunk ide-oda egy vezetéket. Villanyáram keletkezik a drótban, amikor a mágneses mező erővonalai metszik. Ezt a jelenséget nevezzük indukciónak. Igaz, legfeljebb annyi hasznunk belőle, hogy egy érzékeny árammérő műszeren megfigyelhetjük a mutató rezdülését. Ez a bizonyíték, hogy a vezetékben valóban keletkezett áram. A lámpánkat ezzel még nem készthetjük világításra, és a mosógépünk sem fog megmozdulni. Ha megfigyeljük az első rajz melletti kis, fekete görbét, azt is láthatjuk, hogy az ide-oda mozgatásnál váltakozó irányú áram keletkezik: az „ide" után következő „oda" árama ellentétes irányú, a kettő között nincs átmenet, hiszen ekkor, két mozdulat között a vezeték áll, nincs mozgásban. A második ábrán már azt látjuk, amikor a vezetékből tekercset készítettek, ezt az egyszerűség kedvéért egyetlen piros vonalú keret jelöli, s ez a tekercs folyamatosan körbeforog. A benne indukálódó áramot a sárgára rajzolt gyűrűk, csúszóérintkezők „veszik le". Az oldalt látható görbe mutatja, hogy váltóáram keletkezik, hiszen körforgás közben is „oda" és „vissza" mozdulnak a tekercs menetei a mágneses tér erővonalait metszve. A folyamatos körforgás ugyanakkor azt is eredményezi, hogy a keletkező elektromos energia feszültsége a nulláról egyre magasabbra emelkedik, majd a tetőpont után ismét fokozatosan csökken, nulla lesz, és ellenkező előjellel kezd növekedni: színuszgörbét ír le.

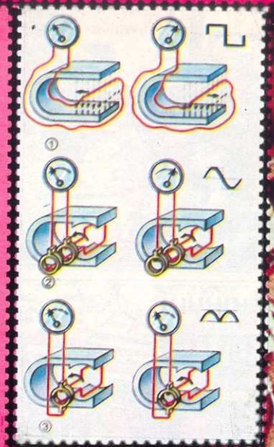

A harmadik rajzon ugyanez a tekercs már kettéosztott gyűrűvel van fölszerelve, így a keletkező áramot félfordulatonként hol az egyik, hol a másik félgyűrűről vezetik el. Ennek eredménye az úgynevezett lüktető egyenáram, ahogyan oldalt a görbén is látszik.

Nagy képünk egy generátor állórészének szereléseit mutatja. A nagy áramfejlesztőkben ugyanis nem mágnesezett „patkót" használnak, mint a modell rajzán, hanem elektromágnest: a lágyvas magra nagy mennyiségű tekercset szerelnek.

CSALÁNVÉDELEM

Ember és csalán között többnyire fájdalmas a találkozás. Nem is csoda, ha ez a savval töltött szőröcskékkel védekező növény rossz hírbe keveredett. És mégis, a jelentéktelen gyom, tojás formájú leveleivel, csüngő bugáival rendkívül fontos a természet vérkeringésében, ezért is követelnek egyes természetvédők különleges védelmet a számára.

Különleges védelem a csalánnak? Ez talán egy kicsit túlzás. De azért a kertben mégis kellene egy kis helyet szorítani neki, még ha leghátul, a kert sarkában is, hiszen valóban fontos növény. Ugyanis legszebb lepkefajaink közül tizenhat, az admirálislepkétől a pókhálós lepkéig, a csalánra rakja tojásait. Kizárólag a csalánlevélen élnek meg a nappali pávaszem-fekete és a kis rókalepke sárga csíkos hernyói is. Ha ezek a hernyók más növényre keverednek, menthetetlenül éhen pusztulnak.

A kis csalánlakóknak nem kell félniük a növény mérges szőröcskéitől. Az ormányosbogarak, a szöcskék és a pókok szintén zavartalanul tanyáznak a csalánon, ezenkívül ott a sok levéltetű, amelyeknek nagyon ízlik a ragasztóanyag-tartalmú növény édes nedve. A levéltetű pedig – mint tudjuk – a katicabogár kedvenc eledele.

A csalán az ember számára is hasznos, hiszen frissen szedve és csokorba kötve, a szobából elűzi a legyeket illatával. Őseink pedig szövetet szőttek szárának rostjaiból. Teáját többek között reuma, cukorbetegség ellen, gyomor- és bélhurut, valamint köhögés csillapítására használják.

Az árvacsalán virága különösen sok nektárt tartalmaz (balra)

A gyönyörű nappali pávaszem csalánra rakja petéit

TADEUSZ OLSZAŃSKI

ABEBE

Óriási előnnyel futott a célba, a többiek csak percekkel később érkeztek. Örvendett a második aranyéremnek, s közben talán ismét arra gondolt, amikor végre közölték vele:a Királyok Királya megkegyelmez…

A moszkvai olimpián melegedtem össze Hegdu Meszfinnel, az etiópiai újságíróval. Tőle kérdeztem meg azt, ami akkor már huszonnégy éve izgatott: – Mondd csak, mi történt valójában Bikilával, amikor a császári gárda sikertelen puccsot kísérelt meg?

…Emlékszem a jelentésekre, amelyek 1960 decemberében Addisz Abebából érkeztek: államcsíny. Etiópia egyébként is divatos téma volt. Erősen élt még a legenda, amelynek hőse Hajlé Szelasszié császár volt, aki országa élén olyan keményen szállt szembe az olasz fasisztákkal, aki nem tört meg, visszatért a trónra, és az afrikai országok függetlenségének jelképévé vált. A másik, aki akkoriban dicsőséget hozott Etiópiának, Bikila Abebe: mezítláb tette meg a római olimpián a maratoni távot és győzött. Az eladdig ismeretlen katona örömmel emelte magasba karját, amikor célba ért: ismételten bizonyította a világ előtt, hogy kitartó, edzett népből származik. Beismerem, hogy amikor az etiópiai jelentések érkeztek, a császár sorsánál – ő éppen Brazíliába utazott – jobban érdekelt Bikila sorsa. Az államcsínyt ugyanis a császári gárda fiatal, haladó tisztjei szervezték, sikerrel. A császári családot bebörtönözték, de Hajlé Szelasszié azonnal visszatért, maga köré gyűjtötte a hűségén maradt egységeket és a lázadók csapdába kerültek. A palotát körülzárták, a puccsisták az utolsó pillanatban még agyonlőtték a fogságukba került előkelőségeket, aztán maguk is elestek. A hírek között, hogy a császár visszanyerte hatalmát, olyan is akadt, amely szerint a harcokban Bikila Abebe is elesett.

A felkelés véres volt, a megtorlás még véresebb. A császár még az uralkodói lakosztály ajtaját őrző oroszlánok fejét is lecsapatta! Azért, mert beeresztették az árulókat…

Újságíró-barátom Hegdu Meszfin kérdésemre így válaszolt:

– Bikila részt vett a császári gárda felkelésében. Ez bizonyos, hiszen az egész gárda támogatta az ügyet; azt azonban ma már senki sem bizonyíthatja, mi volt Bikila valóságos szerepe. Csak egyike volt azoknak a katonáknak, akik megtámadták a palotát, aztán a császárhű erők ellen védekeztek? Vagy már többeket irányított? Hiszen az olimpiai érem megszerzése után a császár alhadnaggyá nevezte ki…

A puccsot ugyan az udvarral rokonságban lévő tisztek készítették elő, de nem a hatalom megkaparintása volt a legfőbb céljuk. Az országot akarták kiemelni az iszonyú nyomorból, reformokat kívántak.

Akik az előbbi kérdésekre válaszolhatnának, meghaltak. Egy héten át vadásztak rájuk. Háromezer vagy talán ötezer gárdistát lemészároltak, s ugyanennyi börtönbe került. A rangosabbakat a császári palota előtti téren a fákra akasztották, a többit lefejezték, ahogyan az ország törvénye ezt a lázadókra kimondja.

Az egyik hírt, hogy Abebe meghalt, talán három nap múlva követte a másik: a császár megkegyelmezett neki. Ezalatt zajlott ugyanis az elfogottak kivizsgálása, igazolása.

Mindez a négyszögbe épült kaszárnyák udvarán történt. Négy asztal állt a négy haditörvényszék számára, és tíz tőke a hóhéroknak. A lefejezés ugyanis hosszabb ideig tartott, mint maga a tárgyalás: az emberek ellenálltak, meg kellett őket kötözni. A vidéki hóhérokat is felhozatták, egymást váltva dolgoztak. A testeket teherkocsira dobták, a fejeket közszemlére tették a palota kapuja elé. Elrettentő példaként. A rácsos pincablakok, ahol az elfogott gárdistákat tartották, erre az udvarra néztek. A legrosszabb azoknak volt, akik utoljára kerültek a bírák elé, hiszen végig kellett nézniük az összes kivégzést. Ha elfordultak, hallották a hangokat. És ha elfordultak, akkor hátracsavarták a karjukat és visszakényszerítették az ablakhoz. Az udvar betonját időről időre lemosták…és ebből a vízből ittak a foglyok…

Mindezt végig látta és végigélte a maratoni futás olimpiai bajnoka, mielőtt meghallotta a kijelentést: a Királyok Királyának parancsára kegyelmet kaptál… Lehet-e csodálkoznunk, hogy Bikila Abebe soha senkinek, a világ minden kincséért sem akarta elmondani és nem is mondta el azt, mi történt vele az alatt a három nap alatt?

Ennyit mesélt a moszkvai olimpián Hegdu Meszfin. Nekem pedig eszembe jutott, hogyan találkoztam először a híres maratoni futóval. 1964-ben, a tokiói olimpián egy reggel esett az eső, amikor az utcán sétálva észrevettem, hogy a járókelők esernyőiket tartva sorban egymás mellé állnak a járdaszélen. Ezzel mintegy hosszúra nyúlt tetőt képeztek a libasorban egymás mögött futó sportolók feje fölött. Ezek fáradtak, sárosak voltak, napi edzésük vége felé jártak. Az utcákon futottak végig, mert az utcákon volt kijelölve az olimpiai útvonal is. A csoport élén ő futott, Bikila Abebe, a négy évvel korábbi, római olimpia hőse. Sovány, arcán szigorú figyelem. Az emberek azonnal megismerték, az ő feje fölé tartották ernyőiket. Bikilát ugyanis Japánban szinte istenként tisztelték az első pillanattól kezdve.

A maratoni futásnak Japánban is nagy hagyománya van, a legnehezebb jellempróbának tartják. 1936-ban, a berlini olimpián Kitei Szon japán futó nyert aranyérmet és lett odahaza nemzeti hős. Abebe győzelme Rómában 1960-ban ugyancsak szenzációt jelentett, annál is inkább, mert mezítláb tette meg a 42 kilométer és 195 méter hosszú távolságot. A nagy győzelem után kétszer hívták meg Japánba, ahol a Tokióban évente megrendezett nagy, maratoni futásban indult és mindkét alkalommal győzött, tehát a felkelő nap országában a maratoni futás szamurájának tekintették.

1964-ben annál is inkább érdeklődtek iránta, mert soha még senkinek sem sikerült előtte két olimpián aranyat szereznie maratoni futásban. Az etióp futó pedig ráadásul számára nehéz helyzetben vállalta a kihívást. Tíz-egynéhány nappal az olimpia előtt ugyanis kivették a vakbelét. Igaz, hogy ezt a műtétet általában tréfaszámba vesszük, de más egy vakbélműtét után néhány nappal besétálni a munkahelyre és más az átvágott hasizmokkal negyvenkét kilométert futni!

Mindehhez tegyük hozzá, hogy föltehetően tartozása volt a császárral szemben. S ez a legfontosabb…

A versenyt ezúttal nem az újságírófülkébe állított képernyőn akartam végignézni, hanem lent, az utcán. Elöl rendőrkocsi, villogó, kék lámpával, aztán négy motoros rendőr, néhány autó a sajtó munkatársaival. Végül a hatalmas, kamerákkal megtűzdelt televíziós közvetítőkocsi.

Az útvonalon nézők tömege, négyes sorokban: az első a járda szélén, japán szokás szerint guggol, a második kisszéken ül, a harmadik sor áll. A negyedik szintén áll, kisszékeken. Sok százezer, talán egymillió néző az utcán s a két sorfal között mintegy emberi alagút. Bikila Abebe az első pillanatban átveszi a vezetést. Tizenöt kilométeren át még próbálkozik az ír James Hogan és a hosszútávfutás világbajnoka, az ausztráliai Ron Clarke (ejtsd: dzsémsz hogen, ron klárk). Ez utóbbi az ötezer és tízezer méteren elszenvedett vereség után minden erejével próbálkozik, hogy olimpiai aranyat nyerjen. Mindketten magas árat fizetnek az erőfeszítésekért, harmincöt kilométer után Hogan kiáll, Clarke pedig a legvégén szinte leáll, számos vetélytársa megelőzi, ő kilencediknek fut be. A huszadik kilométertől Abebe már egészen magányosan fut, és minden lépéssel növeli előnyét, centiméterről centiméterre.

Nyugodtan, állandó ritmusban fut, időről időre azonban karja ütemes mozgását megszakítja, jobb karját leereszti és megérinti hasa alját ott, ahol a vakbélműtét helye húzódik. Hát persze hogy fájdalmai vannak! Kétségeim támadnak, vajon képes lesz-e végigfutni. Kocsink az utolsó körnél odahagyja a futót, és a stadionba fordul. A lelátó tetejéről látom, amint egy kis pont közeledik. Egyre nő, közeledik, míg mások messzire mögötte futnak. Az utolsó kört, már bent, a stadion futópályáján tapsviharban teszi meg, a taps dörgéssé fokozódik, amikor a legyőzhetetlen maratoni futó megdöbbentő könnyedséggel különös örömtáncba kezd… A nagyszerűen edzett izmoknak ugyanis pihenésre, lazításra van szükségük. Abebe végül hanyatt fekszik és lábaival „biciklizni" kezd. Másnap mondja az újságíróknak az emlékezetes mondatot: a maratoni futás az önpusztítás sajátos formája.

Mexikóban az 1968-as olimpián Abebe kerülte az újságírókat. Hosszú ideje sérülésekkel küszködött, mégis elhatározta, hogy harmadszor is rajthoz áll. Az utolsó percig remélte, hogy meggyógyul. A kérdezősködést elkerülendő, éjszaka tartott edzéseket, nappal aludt. Mindenféle elképzelhető módon gyógyították. Később a lelátóról figyeltem, amint starthoz állt a három etióp futó: középen Abebe, kétoldalt Mamo Volde és Mamo Gebru. Abebe tizenhét kilométer után leállt. Leállt? Elzuhant. A fájdalmat legyőzhette, de a betegség ellen semmit sem tehetett. Hordágyon vitték, egyenesen a kórházba. Két honfitársa végigfutotta a távot, s Volde lett aranyérmes.

Amikor nyolc évvel korábban, Rómában győzött az ismeretlen etióp katona, minden valamirevaló újság elküldte tudósítóját Addisz Abebába, hogy földerítsék a futó titkát. Az afrikai sportolók ugyanis ekkoriban jelentek meg az olimpiai küzdőtéren. A riporterek elindultak hát a nagyszerű téma nyomában, szaporodott a sok izgalmas és egyúttal megindító mese a tízéves kisfiúról, aki szüleivel együtt a dzsungelből költözött a fővárosba. Arról, hogy strucc-madarakkal és oroszlánokkal futott versenyt. Minden elbeszélés azzal kezdődött, hogy Bikila megszületett a dzsungelben, a valódi születési hely ellenőrzésével senki sem törődött.

Pedig elég a futó nevéből kiindulni, hogy tudjuk, a fővárosban született. Abebe virágos mezőt jelent, Addisz Abeba sok szegény lakója vette föl ezt a nevet. Az sem igaz, hogy tízévesen költözött oda szüleivel, hiszen 1931-ben született, tehát 1941-ben kellett volna Addisz Abebába mennie. Csakhogy a fővárost akkor az olaszok tartották megszállva, mindennaposak voltak a kivégzések, inkább innen menekültek a dzsungelbe, és nem fordítva. Senki nem pillantott bele az etióp történelembe sem. Ez az egyetlen afrikai állam, amely keresztény, és évszázadokon át sikerrel állt ellent az iszlám hódításának. Harciasságának köszönhetően ugyanez az Etiópia 1896-ban megsemmisítő vereséget mért a remekül fölfegyverzett olasz hódítókra: győzelmének egyik alapja a gyalogosegységek villámgyors mozgatása volt. Ez az első afrikai győzelem, amelyet gyarmatosítók ellen arattak.

A második világháborúban Etiópia ugyan veszített, de 1936-tól kezdve szüntelen partizánharcot folytatott a megszállók ellen. Az olaszok korszerű technikát vetettek be, páncélosokat, repülőket, rádiót. Minden egyes partizánakcióhoz szükség volt a futárok által teremtett kapcsolatra, akik mezítláb győzték le a kilométereket a dzsungelben és az etióp fennsík sziklás terepein. Ezek a hagyományok és talán éppen ezek az etióp maratoni futó sikerének valódi okai…

A struccokról és oroszlánokról szóló mesékben sem volt egy szemernyi igazság sem. Abebe húszévesen került a császári gárdába, ahol egy svéd tiszt, a valamikor kiváló könnyűatléta Niskensen nemcsak kiképzéssel foglalkozott, hanem sporttal is. Bikila edzésekbe fogott, naponta húsz-harminc kilométert futott mezítláb. Addisz Abeba 2400 méterrel a tenger szintje fölött fekszik, és ő éppen itt edzette magát. Csak évekkel később, a mexikói olimpia előtt kezdtek rájönni, milyen nagy jelentősége van a magasságnak. Az edzés ilyen körülmények közt nehezebb, hiszen kevesebb az oxigén… Bikila lejött a hegyekből Rómába és győzött: ez volt az első jel arra, hogy megváltozzanak a korábbi nézetek.

A mexikói sikertelenség után Bikila ismételten harcolni akart az olimpiai éremért. Kigyógyult sérüléseiből, újrakezdte az edzéseket s egyre valószínűbbnak látszott, hogy Münchenben újra indulhat. Végül is, bizonyos értelemben társadalmi előrehaladása lett a veszte. Házat szerzett, biztonságos életmódot alakított ki a családja számára; felesége és négy gyermeke volt, végül autót is vásárolt. 1969. március 20-án este hajtott hazafelé, hirtelen megeredt a trópusi eső, valódi vízözön. A szemből hajtó gépkocsi elvakította Bikilát, aki elvesztette uralmát a volán fölött, megcsúszott és egy szakadékba zuhant. Tizenhárom órán át feküdt ott eszméletlenül, mire valaki észrevette az odalent heverő kocsit. Addisz Abebába vitték, megműtötték, aztán repülőn Londonba, ott újabb műtét várta. Életét megmentették, de lábát nem. Mozdulatlanságra, tolószékhez kötve maradt… A riporterek ismét megjelentek, ezúttal azért, hogy a bajnok szenvedéséről, tragédiájáról írjanak. A müncheni stadionban mindenki nagy odaadással figyelte, amint a százméteres síkfutás döntőjéhez készülődnek a futók. Nézték a nagy esélyes Valerij Borzovot, ám hirtelen minden tekintet a stadion bejáratához fordult. A bemondó az összes sportoló és néző nevében üdvözölte a maratoni futás kétszeres olimpiai bajnokát, Bikila Abebét, aki a szervezők vendégeként érkezett Münchenbe, és ekkor jelent meg a futópályán, tolókocsiban. Meleg, szívélyes taps köszöntötte…

Ez volt az utolsó találkozásom Bikilával, aki egy év múlva, 1973-ban szívroham következtében meghalt. Negyvenegy éves volt… Gyakran eszembe jut, amint az esernyők sora alatt fut Tokióban, amint betegségtől gyötörve elesik Mexikóban.

De a legerősebb és legkeményebb kép mégis az, ahogyan elképzelem életének azokat a pillanatait, amelyeket nem láthattam, de amelyekről Hegdu Meszfin beszélt…

alfa

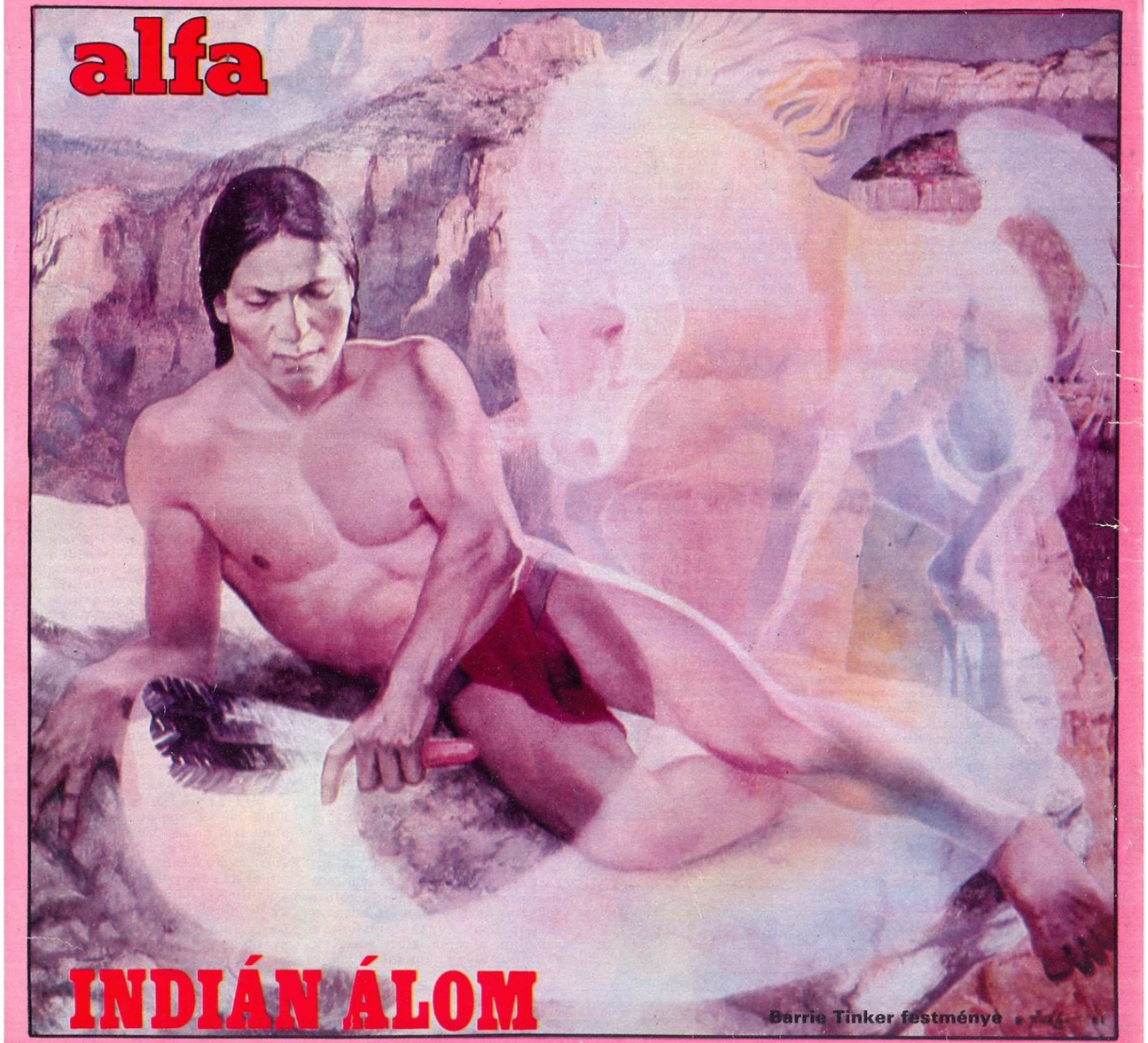

INDIÁN ÁLOM

Barrie Tinker festménye